

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЗВО УКРАЇНСЬКИЙ КАТОЛИЦЬКИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ФІЛОСОФСЬКО-БОГОСЛОВСЬКИЙ ФАКУЛЬТЕТ
Освітня програма
«Християнська педагогіка та організація дозвілля»

Магістерська робота

**ІНТЕРАКТИВНІ МЕТОДИ
НА УРОКАХ ХРИСТИЯНСЬКОЇ ЕТИКИ В ПОЧАТКОВІЙ ШКОЛІ
В УМОВАХ ДИСТАНЦІЙНОГО НАВЧАННЯ**

Студентки II курсу: Ангеліни Царик
Науковий керівник: Ірина Криницька
Кандидат соціологічних наук

Львів 2021

Царик А.В. Інтерактивні методи на уроках християнської етики в початковій школі в умовах дистанційного навчання: Магістерська робота : (041 «Богослов'я») / А.В. Царик /Український католицький університет. Кафедра богослов'я ;Наук.кер. к.соц.н. Криницька І.П.- Львів:УКУ,2021.- 98 с.

Анотація. У роботі розглянуто особливості методики навчання християнської етики у початковій школі. Вивчено та теоретично узагальнено зміст категорій «інтерактивні технології навчання» та «інтерактивні методи навчання» та їх генезис. Розкрито сутність дистанційного навчання у його змістовно-технологічному дискурсі, описано основні підходи, методи та засоби його реалізації. Здійснено експериментальну перевірку методики використання інтерактивних методів на уроках християнської етики у 1-4 класах в умовах дистанційного навчання та аналіз результатів дослідження. Запропоновано шляхи оптимізації цієї методики.

Ключові слова: Нова українська школа, предмети морально-етичного спрямування, християнська етика, інтерактивні технології навчання, інтерактивні методи, дистанційне навчання, онлайн-сервіси, онлайн-платформи.

Abstract. In the presented work it is reviewed the peculiarities of teaching methods of Christian ethics in the primary school. It was studied and theoretically concluded the content of categories, such as “interactive technologies of studying” and “interactive methods of studying”, as well as their genesis. What is more, it was revealed the common sense of the distance learning in its contextual – technological discourse, described the main approaches, methods and means of its realization. It was checked the usage of the interactive methods on the Christian ethics lessons in 1-4th grades in conditions of distance learning. It was proposed the ways of optimization of the mentioned methods.

Key words: new Ukrainian school, the subjects of moral and ethical direction, Christian ethics, interactive technologies of studying, interactive methods, distance learning, online services, online platforms.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1. ІНТЕРАКТИВНІ МЕТОДИ НА УРОКАХ ХРИСТІЯНСЬКОЇ ЕТИКИ В ПОЧАТКОВІЙ ШКОЛІ В УМОВАХ ДИСТАНЦІЙНОГО НАВЧАННЯ: ТЕОРЕТИЧНИЙ АНАЛІЗ.....	7
1.1. Методичні особливості проведення уроків християнської етики в початковій школі.....	7
1.2. Сутність і зміст понять «інтерактивні технології» та «інтерактивні методи навчання».....	21
1.3. Дистанційне навчання як сучасна освітня технологія.....	31
Висновки до першого розділу.....	38
РОЗДІЛ 2. ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНА ПЕРЕВІРКА ЕФЕКТИВНОСТІ ІНТЕРАКТИВНИХ МЕТОДІВ У НАВЧАННІ ХРИСТІЯНСЬКОЇ ЕТИКИ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ В УМОВАХ ДИСТАНЦІЙНОГО НАВЧАННЯ.....	41
2.1. Методологія дослідження.....	41
2.2. Аналіз констатувального етапу дослідження.....	46
2.3. Аналіз експериментального етапу дослідження: апробація методики використання інтерактивних методів на онлайн-уроках християнської етики в початковій школі.....	51
2.4. Аналіз ефективності інтерактивних методів на уроках християнської етики в умовах дистанційного навчання та основні рекомендації.....	57
Висновки до другого розділу.....	65
ВИСНОВКИ.....	69
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	74
ДОДАТКИ.....	83

ВСТУП

В умовах стрімкого соціокультурного поступу людства на сучасному етапі особливого значення набуває морально-етичне виховання дітей і молоді та формування у них стійких духовно-світоглядних орієнтирів як таких, що покликані забезпечити цілісний, гармонійний розвиток особистості. Це, своєю чергою, є запорукою творення морально здорового суспільства. Важливу роль у цьому відведено вихованню на основі універсальних християнських цінностей, які, зокрема, покладені в основу шкільного курсу «Основи християнської етики».

Актуальність теми. З огляду на події та тенденції в українському суспільстві й освіті, такі як діджиталізація, глобалізація, модернізація змісту освіти, впровадження програми Нова українська школа, а також гостра необхідність дистанціювати освітній процес у зв'язку з пандемією, що зумовила періодичними карантинні обмеження, навчання християнської етики вимагає удосконалення звичних та пошуку нових ефективних форм і методів. Християнська етика як цілісна аксіологічна система і як навчальний предмет не може залишатися осторонь викликів сучасності. У питаннях виховання молодших школярів це постає особливо актуальним.

Як відомо, прийоми і методи навчання, які десятиліттями практикувалися в українських школах і були успадковані від радянської епохи, зараз вважаються застарілими, адже сучасне покоління школярів має специфічно інший механізм когнітивних процесів та сприйняття. В даному контексті, на наш погляд, поряд з традиційними, слід звернутися до інтерактивних методів та технологій навчання також і під час проведення уроків в онлайн-форматі. Вчителі-практики вбачають ефективність уроків з інтерактивними технологіями в їх здатності активізувати процес особистісно-зорієнтованого навчання, вони унеможливають домінування одного учасника навчального процесу над іншим, розширюють пізнавальні можливості дітей.

Водночас дистанційний формат навчання, що став одним з поширених способів комунікації під час організації освітнього процесу, породив нові

виклики. Як відомо, у дистанційному режимі навчання багато видів традиційної мотивації працюють не так ефективно, як в очній школі. Також актуальний стан професійної готовності педагогів, зокрема і вчителів християнської етики, до роботи в дистанційному режимі виявився недостатнім. Виникнення проблем в реалізації дистанційного навчання часто зумовлено відсутністю попереднього досвіду в учителів, що підтверджує необхідність досліджувати та урізноманітнювати підходи до навчання в умовах дистанціювання.

Особливості навчання християнської етики вивчали О. Огірко, О. Басова, В. Сорокіна, А. Вихрущ, О. Вишневський, І. Грималюк, А. Мовчун, О. Палійчук. Серед дослідників, які висвітлювали у своїх роботах інтерактивні методи навчання, слід назвати: О. Пометун, О. Біду, І. Ющенко, О. Січкарук, С. Крамаренко, О. Комар, С. Іванішину, Н. Зюзюкіну, О. Грицюк, Н. Васильєву; Ш. Амонашвіллі та інші. Специфіку дистанційного навчання розглядали: В. Биков, В. Жулкевська, О. Рибалко, А. Лотоцька, О. Пасічник, А. Шабанов, Т. Андерсон (Т. Anderson), Б. Голмберг (В. Holmberg). Психолого-педагогічні особливості навчання молодших школярів розкрили: О. Савченко, І. Коменева, Б. Блум (В. Bloom) та інші.

Не дивлячись на існуючі дослідження, досі залишається брак знання щодо використання інтерактивних методів в умовах дистанційного навчання, що зумовило вибір теми наукової роботи «Інтерактивні методи на уроках християнської етики в початковій школі в умовах дистанційного навчання».

Об'єкт дослідження: процес навчання християнської етики в початковій школі.

Предмет дослідження: особливості застосування інтерактивних методів на уроках християнської етики в умовах дистанційного навчання.

Мета дослідження: дослідити особливості застосування інтерактивних методів навчання на уроках «Основи християнської етики» в початковій школі в умовах дистанційного навчання, проаналізувати шляхи підвищення їх ефективності у цьому процесі.

Завдання дослідження:

1. З'ясувати ключові особливості методики навчання християнської етики в початковій школі.

2. Розкрити сутність понять «інтерактивні технології» та «інтерактивні методи навчання», їх генезис.

3. Проаналізувати дистанційне навчання як сучасну освітню технологію.

4. Експериментально перевірити методику використання інтерактивних методів на уроках «Основи християнської етики» у 1-4 класах в умовах дистанційного навчання.

5. Описати методику, проаналізувати ефективність інтерактивних методів на уроках християнської етики в умовах дистанційного навчання та подати основні рекомендації щодо оптимізації методики.

Методи дослідження:

Загальнонаукові: аналіз наукової літератури на етапі визначення теоретичних засад дослідження; конкретно-пошуковий – для узагальнення понять, у з'ясуванні та уточненні визначень і категорій; вивчення та аналіз передового педагогічного досвіду; порівняння; синтез, класифікація та узагальнення на етапі розробки експериментальної методики.

Емпіричні: педагогічні спостереження та педагогічний експеримент; аналіз результатів.

Оригінальність:

– описано можливості для створення сприятливих умов для навчання й розвитку школярів через використання інтерактивних технологій під час вивчення християнських цінностей та засад, що позитивно впливатиме на емоційне та психосоматичне здоров'я дітей, розвиток творчих здібностей, обдарувань та формування духовно зрілої особистості учня;

– запропоновано методичні рекомендації щодо підвищення ефективності уроків християнської етики в початкових класах в умовах дистанційного навчання засобами інтерактивних технологій.

Межі: дослідження буде проведено в межах наук богослов'я і педагогіки. Увагу буде зосереджено на інтерактивних методах навчання,

пріоритетно в умовах дистанційного навчання. Застосування інтерактивних методів буде досліджуватися стосовно учнів 1-4 класів.

Структура роботи: робота складається зі вступу, двох розділів, висновків, списку використаних джерел та додатків. Загальний обсяг роботи складає 98 сторінок.

РОЗДІЛ 1. ІНТЕРАКТИВНІ МЕТОДИ НА УРОКАХ ХРИСТИЯНСЬКОЇ ЕТИКИ В ПОЧАТКОВІЙ ШКОЛІ В УМОВАХ ДИСТАНЦІЙНОГО НАВЧАННЯ: ТЕОРЕТИЧНИЙ АНАЛІЗ

1.1. Методичні особливості проведення уроків християнської етики в початковій школі

Сучасний український освітній простір можна охарактеризувати такими поняттями: інтеграція, глобалізація, мультикультурність, деідеологізація, гнучкість, дитиноцентризм, компетентнісний підхід. Педагогічна парадигма, яка формувалася протягом останнього десятиріччя, передбачає якісне оновлення освітнього процесу на ідейно-концептуальному рівні відповідно до викликів сучасності. Такими викликами дослідники (соціологи, психологи, культурологи) називають, перш за все, глобалізаційні культурні процеси, медіатизацію та діджиталізацію усіх сфер людського життя, аксіологічну переорієнтацію соціуму. Вочевидь, школа, як важливий складник духовного і культурного зростання суспільства, змушена однією з перших реформуватися. Такою реформою для української освіти стало впровадження у 2018 році Нової Української школи (НУШ). В цьому контексті саме початкова школа стала трампліном, що покликаний задати вектор результативності цієї перебудови¹.

Основи християнської етики в школі відносяться до дисциплін християнсько-світоглядного, культурного та освітньо-виховного спрямування, які служать фундаментом екзистенційних цінностей людини в сучасному світі. Ми не розглядаємо цей предмет як вчення віри, він не включає релігійні обряди, не має на меті залучення до якоїсь із конфесій. Він має на меті виховати в школярів повагу до свободи совісті, релігійних і світоглядних орієнтирів

¹ Нова українська школа: порадник для вчителя / під заг. ред. Бібік Н.М. Київ : ТОВ «Видавничий дім «Плеяди», 2017. 206 с.

інших людей, вміння співіснувати у поліконфесійному та полікультурному соціумі, який притаманний Україні².

Особливо доречним, на нашу думку, постає питання: «з якого віку необхідно прищеплювати дітям духовні християнські цінності?». Християнство відповідає на це питання однозначно: від народження. Найважливіші аспекти духовного виховання закладаються саме в сім'ї, а їх формування повинно уже продовжитися у дошкільних закладах та школі. Саме така структура буде забезпечувати системний підхід та принцип систематичності й послідовності у навчанні християнської етики.

Перехід до нових навчальних програм відповідно до Концепції НУШ несе у собі ризик «загубити» предмет «Основи християнської етики» в процесі організації структури навчального процесу. У навчальних програмах О. Савченко та Р. Шияна для 1 класу НУШ відводиться одна година для курсів за вибором і факультативів. Саме ця година й може бути реалізована для навчання основ християнської етики. Також цей час може бути використаний і для інших цілей, тому вчитель або батьки, котрі вболівають за духовно-релігійне виховання дітей, повинні докласти зусиль для впровадження предмету «Християнська етика» в конкретному класі НУШ³.

Алгоритм погодження християнської етики як навчального предмета в конкретному класі початкової школи (НУШ) може бути наступним:

1. Проінформувати батьків про можливість викладання християнської етики як курсу за вибором або факультативу; ознайомити батьків із навчальними програмами.

2. У разі батьківського бажання щодо вивчення християнської етики їхніми дітьми, слід подати директору школи письмову заяву із проханням організувати вивчення даного курсу для їхніх доньки чи сина; простежити, щоб заява була зареєстрована.

² Басова О.А., Бельма О.А., Сорокіна В.А. Вивчаємо християнську етику в українській культурі. [Методичний посібник] – Донецьк, 2011. – 418 с.

³ Нова українська школа. Концептуальні засади реформування середньої школи. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.kmu.gov.ua/storage/app/media/reforms/ukrainska-shkola-compressed.pdf> (дата звернення: 18.08.2021).

3. На засіданні педагогічної ради школи погоджуються навчальні програми.

Підхід кожного навчального закладу до вирішення даного питання повинен бути індивідуальним та враховувати наявність кваліфікованого вчителя християнської етики і бажання батьків. Також варто зберігати послідовність у викладанні християнської етики, тобто продовжувати його і в наступних класах. Іншим важливим аспектом залишається фінансування. Цей момент регулюється залежно від форми власності навчального закладу⁴.

В сучасному соціумі часто зустрічаємо переконання, що сучасна школа повинна залишатися світською, сповідувати толерантність і терпимість, що само собою заперечує можливість викладання християнської етики в школі. Однак педагоги-прихильники цього предмету в сучасній українській школі вважають, що християнська етика транслює і втілює собою те найблагородніше, що має наповнювати душу, серце, думки і вчинки кожної порядної людини. Таким чином, те, що діти опановують вдома чи в школі християнську мораль й етику не може суперечити принципу світскості. Важливо донести до молодших школярів, що знання і дотримання українських народних чеснот й вимог християнської етики можуть бути універсальними моральними установками кожної культурної людини.

Шкільні дисципліни духовно-морального спрямування не включають здійснення релігійних обрядів, їхньою метою не є навчання релігії чи атеїзму, залучення до конкретної конфесії, вони не нав'язують дітям релігійних або атеїстичних поглядів. Перш за все, це – підґрунтя усвідомленого вибору учнем моральних та духовних орієнтирів⁵.

Реалізація цілей і завдань шкільного курсу християнської етики сприяє самовизначенню дитини у структурі суспільних взаємодій (економічних, соціальних, національних, політичних, культурно-світоглядних,

⁴ Закон України Про освіту (редакція від 09.08.2019). – [Електронний ресурс]. – режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text> (дата звернення: 27.06.2021)

⁵ Бондаренко В. Світська школа і Церква в сучасній Україні: у пошуках співпраці // Освіта. – 2005. – №45. – С. 12 – 13.

міжособистісних), розвитку духовно-морального та інтелектуального аспектів особистості, які характеризуються демократичною культурою, усвідомленим зв'язком між особистою свободою, правами індивіда і його громадянською відповідальністю, а також виховання готовності молодшої людини до активної й відповідальної участі в житті соціуму⁶.

М. Стельмахович визначає мету і завдання навчального предмета «Християнська етика» так: «формування особистості школяра на засадах християнської моралі, плекати духовність, доброту, людяність, милосердя, чесність, працьовитість, виховувати духовно багату особистість, яка зможе усвідомлювати свою відповідальність перед Україною і рідним народом»⁷.

Окрім беззаперечного виховного потенціалу, шкільний курс «Християнська етика» дає знання з історії християнства, культури, етики і мистецтва, мови, природознавства і географії народознавства, довкілля.

Вчителі-методисти вважають, що під час занять з християнської етики варто застосовувати ті ж методи і форми роботи, що й на уроках з читання, природознавства, народознавства, однак беручи до уваги контингент учнів класу, побажання батьків. Основним принципом роботи мусить бути добровільність, тобто навчання християнської етики для дітей не може бути нав'язливим⁸.

Морально-духовне виховання лежить в основі усього виховного процесу. Саме на уроках християнської етики в початковій школі учні на прикладах загальнолюдських моральних цінностей, десяти Божих Заповідей, семи смертельних гріхів тощо, особистого духовного досвіду (вірі) кожного учня будується ефективний виховний процес, плоди якого – універсальні моральні орієнтири, які здатні функціонувати поза релігійними чи соціально-культурними парадигмами⁹.

⁶ Зязюн І. А. Педагогіка добра: ідеали і реалії : наук.-метод. посіб. / І. А. Зязюн. – Київ : МАУП, 2000. – 309 с.

⁷ Любар О. О. Історія української школи і педагогіки : навч. посіб. / О. О. Любар, М. Г. Стельмахович, Д. Т. Федоренко. – Київ : Знання, 2003. – 449 с.

⁸ Викладання предметів духовно-морального спрямування // Програма Всеукраїнського семінару обласних методистів з духовно-морального виховання. – Острого, 2010. – 11 с.

⁹ Мовчун А. Міжпредметні зв'язки курсу "Християнська етика в українській культурі" / А. Мовчун // Відкритий урок: розробки, технології, досвід. – 2008. – № 9. – С. 51–56.

Узагальненою метою курсу «Основи християнської етики» є формування в школярів християнських моральних чеснот. Задля досягнення цієї мети, вчителю варто ставити чіткі завдання, найважливішими з яких, на нашу думку, є:

- ознайомити учнів з основами християнської моралі, як однієї з першооснов загальнолюдських цінностей;
- ознайомити дітей з християнськими моральними цінностями (істина, добро, любов, благочестя, гідність, краса, обов'язок, совість, честь);
- формувати свідому та відповідальну особистість школяра на базі духовних, моральних, культурних цінностей християнства;
- створити належні морально-етичні умови для самопізнання та самореалізації.

Основою курсу «Основи християнської етики» є Біблія та інші християнські тексти, які не суперечать Святому Письму. Сама ж програма курсу базується на лінійно-концентричному принципі, який містить у собі кілька складових: світоглядну (цілісне світосприйняття, визначення учнем особистої добротворчої життєвої позиції), історико-культурологічну (орієнтація на високі здобутки християнської духовної культури і традицій), науково-пізнавальну (розширення шкільного навчального матеріалу в етично-естетичному вимірі)¹⁰.

Методологічну основу процесу навчання християнської етики в школі становить система наукових підходів, принципів, форм і методів, які служать інструментами ефективної реалізації мети і завдань навчання. Усі ці категорії функціонують завдяки тісному діалектичному зв'язку. Так, підходи конкретизуються у принципах, які, своєю чергою, реалізуються у певних формах, через відповідні методи.

Ключові підходи у навчанні основ християнської етики визначають спрямування, вектор усього навчання, скеровуючи його у конкретних концептуальних позиціях, згідно певної домінувальної ознаки, що дозволяє

¹⁰ Огірко О. В. Християнська етика – могутній засіб педагогіки // Слово вчителя. – 2008. – № 4. – С. 26–28.

зорієнтуватися в системі всіх компонентів даного навчання. Розглянемо найголовніші з цих підходів.

Аксіологічний (ціннісний) підхід виступає ключовим відповідно до специфіки самого предмета і він стверджує, що джерело християнських моральних цінностей – це десять Божих Заповідей, дві Заповіді любові, моральні вчення Святого Письма, настанови у працях Отців Церкви, живий досвід Церкви тощо. В контексті цього підходу людина постає найвищим Божим творінням, а її душа – абсолютною цінністю. Також різноманітні моральні категорії такі, як любов, мир, радість, милосердя, лагідність, совість, розглядаються як цінності і саме в такому аспекті їх зміст розкривається учням.

Через *культурологічний та соціокультурний підходи* учень постає спадкоємцем і носієм культури, яка тісно пов'язана з християнством, а також розглядається необхідність підготовки дитини до життя в сім'ї, спільноті та сучасному соціумі, для якого характерні стрімкі глобалізаційні процеси, а поряд з ними – посилення національної самоідентифікації українців¹¹.

Особистісний підхід має на меті бачити і сприймати кожного учня як неповторну повноцінну особистість, творіння Боже, що покликане реалізувати задум Творця. Також цей підхід передбачає усвідомлення індивідуальності учня як суб'єкта навчання та відповідне його сприйняття у процесі взаємодії учителя й учня.

Діяльнісний підхід передбачає побудову процесу навчання християнської етики таким чином, щоб активізувати навчальний потенціал учня через ігрову, навчальну і комунікативну діяльність, використання практичних форм роботи, виконання проєктів тощо.

В контексті *комунікативного підходу* організовується комунікативна взаємодія між учителем та учнями під час уроку та в позаурочний час, основою якої є християнські моральні цінності та спілкування з орієнтацією на них.

¹¹ Міжкультурна освіта. Джерело: Міжкультурна освіта в школі / В.В. Величко, А.В. Дергай, Д.В. Карпівіч, О.М. Савчик. - Мн.: Тесей, 2001. - 168 с.

Системний підхід розуміє організацію процесу навчання основ християнської етики як цілеспрямовану творчу діяльність усіх його суб'єктів: учнів, сім'ї та школи як в класі під час уроку, так і поза ним. Також в контексті системного підходу ми розглядаємо системотворчі зв'язки мети, завдань, змісту, форм, методів та засобів навчання не відокремлено, а у їх педагогічній взаємодії, завдяки чому можемо виявляти загальні системні властивості та якісні характеристики освітнього процесу.

Компетентнісний підхід розкривається через результати навчання – формування компетентностей, тобто набуття не тільки знань, навичок і умінь, а й досвіду емоційно-ціннісного ставлення до себе, своїх близьких, інших людей, світу, розуміння свого місця у цій системі. Різні складові результатів навчання християнської етики виражені у широкому спектрі компетентностей: пізнавальній, комунікативній, ігровій, практично-діяльній, громадянській, соціальній, культурно-естетичній, духовній, етичній, інформаційній, екологічній тощо.

Синергетичний підхід, який якнайкраще виражається принципом самоорганізації та саморозвитку особистості, що відбувається через постійну активну взаємодію людини із довколишнім середовищем, яка, своєю чергою, веде до змін, вироблення нових якостей тощо. Синергетика Божественного та людського визначає специфіку навчання основ християнської етики, адже отримує свій вияв у результатах духовно-інтелектуальних зусиль і зафіксована у Святому Письмі, працях Отців Церкви, релігійно-філософських текстах¹².

Процес навчання основ християнської етики, як і будь-якої іншої шкільної навчальної дисципліни, ґрунтується на загальнодидактичних принципах: науковості, посильності й доступності, свідомості й активності, наочності навчання, послідовності та систематичності, міцності знань, умінь і навичок, індивідуалізації, зв'язку навчання зі життям, емоційності навчання. Однак переліченими принципами навчання основ християнської етики не

¹² Калашник А. Педагогічно-методичні підходи та дидактичний матеріал до уроків християнської етики. [Навчально-методичний посібник] – Тернопіль, 2007. – 271 с.

обмежується. Існують і спеціальні принципи навчання, якими послуговується наша дисципліна. В контексті нашого питання буде доцільно з'ясувати їх зміст¹³.

Принцип теоцентризму виражається в розумінні Бога як джерела духовно-моральних цінностей, які є об'єктивними, вічними і незмінними. Тобто Бог як Абсолют, є в центрі всього. Усі моральні істини передані Богом через Біблію, а Ісус Христос їх доповнив, прийшовши на Землю і з тих пір ми називаємо їх християнськими.

Принцип біблійної основи – принцип навчання основ християнської етики, що ґрунтується на значенні Біблії як змістової основи навчання, оскільки християнські моральні цінності, подані у ній, є спільними для усіх християнських конфесій.

Принцип міжконфесійності не дозволяє здійснювати пропаганду певної конфесії чи принижувати іншу. У процесі навчання дітей слід познайомити зі спільними для усіх християнських конфесій моральними цінностями.

Принцип релігійної толерантності – терпеливе ставлення і повага до ідеологічних відмінностей і особливостей людей різних конфесій, а також інших релігій і світоглядних парадигм.

Принцип добровільності стверджує, що навчання християнської етики повинне здійснюватися за згоди батьків, не бути нав'язаним¹⁴.

Використання перелічених принципів у їх взаємозв'язку з урахуванням певних педагогічних умов забезпечує ефективність навчання основ християнської етики в початковій школі та виховання на основі універсальних моральних цінностей¹⁵.

Особливістю предмета «Основи християнської етики» також є те, що в основу його викладання покладено перевірені часом найпоширеніші та високоефективні методи: репродуктивні (відтворення існуючих положень),

¹³ Басова О.А., Бельма О.А., Сорокіна В.А. Вивчаємо християнську етику в українській культурі. [Методичний посібник] – Донецьк, 2011. – 418 с

¹⁴ Влад М.В. Християнська етика: Методичний посібник для вчителів четвертих класів. – Чернівці, 2008. – 99с.

¹⁵ Грималюк І. А. Християнська етика. Нестандартні уроки. – Тернопіль: Богдан, 2008. – 68 с.

аналітико-синтетичні, словесні, метод аперцепції (особистого та людського досвіду)¹⁶. Перелічені методи не є виключними. Для навчання християнської етики актуальною є ідея НУШ щодо академічної свободи та творчості вчителя. Творчість вчителя християнської етики знаходить свій вияв у формах роботи на уроці. З огляду на реформу української шкільної освіти, постає необхідність оновлення форм та методів роботи. На сучасному етапі це потреба у формах активізувального характеру. Тобто, методичний зміст орієнтовано на модернізацію роботи на уроці. Серед таких форм можемо виділити:

1) сучасні форми роботи зі Святим Письмом (як прямі, так і опосередковані);

2) робота у групах, а також інші інтерактивні методи навчання, зокрема, використання у груповій роботі робочих листів із завданнями;

3) метод аналогії (зіставлення розглянутих ситуацій з повсякденними явищами та подіями);

4) евристична бесіда на основі морально-етичного оповідання;

5) засоби активізації (навчальні кросворди, проведення динамічних ігор, інсценізації, інтерв'ю, дидактичні етюди, конкурси, робота з коміксами).

Ефективними формами роботи на уроках християнської етики є бесіди на морально-етичні теми, різні види тестування, психологічні ситуації і, безумовно, приклад поведінки конкретних, відомих учням біблійних персонажів. Через них реалізуються пріоритетні виховні завдання уроку¹⁷.

Щодо типології уроків із «Основ християнської етики», то програмою з предмету передбачається необхідне різноманіття задля розширення можливостей вчителя використовувати різні форми роботи, диференціювати подачу матеріалу, здійснювати контроль. Основними типами уроків християнської етики є:

– комбінований урок;

¹⁶ Викладання предметів духовно-морального спрямування // Програма Всеукраїнського семінару обласних методистів з духовно-морального виховання. – Острог, 2010. – 11 с.

¹⁷ Формування духовно-моральних цінностей засобами курсу «Біблійна історія та християнська етика». Навчально-методичний посібник за редакцією І.Г.Ковровського. – Біла Церква, 2010. – 110 с.

- урок-узагальнення;
- урок тематичного контролю;
- урок-екскурсія;
- урок-акція милосердя¹⁸.

Найпоширенішим є комбінований урок. Саме під час таких уроків учні здобувають основний обсяг знань та найширше ознайомлюється з християнськими моральними цінностями й ідеалами. Розглянемо його найзагальнішу структуру:

I. ВСТУПНА ЧАСТИНА

Мета етапу: організувати учнів і підготувати їх до сприйняття навчального матеріалу.

Вітання.

Налагодження контакту з класом.

1. **Перевірка вивченого матеріалу.**
2. **Повідомлення теми та мети уроку.**

II. ОСНОВНА ЧАСТИНА

Мета етапу. Подати біблійні, моральні, культурологічні, наукові знання з теми. Закріпити нові знання. Формувати навички. Розвивати уміння. Формувати риси характеру учнів.

1. **Актуалізація знань** (виявлення рівня базових біблійних та моральних знань учнів з теми та ставлення школярів до моральної проблеми, яка розглядається на уроці).

2. **Мотивація теми і проблеми** (підготовка учнів до сприйняття нового матеріалу; зацікавлення школярів проблемою, яка буде розглядатися на уроці).

3. **Подача нового матеріалу.**
4. **Закріплення матеріалу.**

III. ПІДСУМКОВА ЧАСТИНА

¹⁸ Християнська етика на Волині. Основи християнської етики. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://sites.google.com/site/hristianskaetikanavolini/assignments> (дата звернення: 01.07.2021)

Мета етапу. З'ясувати результативність уроку. Оцінити роботу і знання учнів. Дати завдання учням для продовження роботи над темою вдома.

1. **Підбиття підсумків уроку.**
2. **Оцінювання учнів.**
3. **Домашнє завдання.**
4. **Момент вдячності** (учитель або учень дякує Богу, учням за співпрацю та результати своєї роботи).

Ще більш універсальна та узагальнена структура уроку християнської етики звучить так:

- етап подачі нового матеріалу;
- етап закріплення матеріалу;
- етап практикування та застосування вивченого матеріалу¹⁹.

Навчання християнської етики молодших школярів передбачає опору на принцип цілеспрямованості морального виховання. Таким чином, запорукою результативності виховного складника є визначання мети виховного впливу. Формування етичних знань і переживань – одна з головних цілей морального розвитку індивіда²⁰.

Залучення учнів до ситуацій морального пошуку та морального вибору в молодшому шкільному віці повинне бути емоційним, предметним й безпосереднім. Найкраще цьому сприяють ситуаційно-рольові ігри, аналіз соціальних ситуацій морально-етичного змісту, ігри-драматизації тощо. Важливим є і творчий складник. Зокрема, залучення школярів до світу християнських цінностей доцільно здійснювати через використання форм і методів, що включають синтез традиційних форм роботи та художньої активності самих дітей за допомогою художньо-музичних образів. Ефективною буде предметно-ремеслова діяльність: малювання, розфарбовування, аплікації,

¹⁹ Калашник А. Педагогічно-методичні підходи та дидактичний матеріал до уроків християнської етики. [Навчально-методичний посібник] – Тернопіль, 2007. – 271 с.

²⁰ Мовчун А. Міжпредметні зв'язки курсу "Християнська етика в українській культурі" /А. Мовчун //Відкритий урок: розробки, технології, досвід. – 2008. – N 9. – С. 51– 56.

ліплення. Помічником вчителя може стати періодика: дитячі православні журнали із цікавими завданнями. Сюди ж ми відносимо й творчі роботи.

Пізнавальний інтерес молодших школярів доцільно «підживлювати» засобами краєзнавчої та екскурсійно-пошукової роботи (ефективним в даному контексті буде залучення батьків), в процесі чого учні спостерігають становлення та функціонування християнських моральних цінностей в культурі рідного краю²¹.

Як ми зазначили, одним із фундаментальних принципів навчання християнської етики є інтеграція, яка також диктується Концепцією НУШ. Християнська етика, відповідно до своєї специфіки, не може бути цілком автономною дисципліною, і поєднує в собі характерні особливості різних предметів: літератури, мистецтва, історії, народознавства, філософії тощо. Також своїм змістом та образами християнська етика проникає в інші шкільні предмети, такі, як літературне читання, музичне мистецтво. Однак, на думку педагогів, ефективність такого інтегрованого підходу, методів і впливів безпосередньо залежить від їхньої відповідності індивідуальним і віковим особливостям учнів, здатності задовільнити їхні духовні потреби та рівнем мотивації²².

Бесіда, розповідь і пояснення – методи, без яких важко уявити урок християнської етики, особливо у початковій школі. Поряд із традиційними вступною та репродуктивною бесідою, слід виділити бесіду катехетичну, як специфічний для даного предмета метод.

Головним засобом навчання на уроках «Основи християнської етики» є Святе Письмо. Воно ж залишається основним навчально-виховним ресурсом і джерелом інформації. Звісно, залежно від віку учнівського колективу, спосіб сприймання інформації, її обсяг та стиль подачі будуть різнитися. Для першокласників доцільно буде використати короткі адаптовані біблійні оповідки, які прочитає чи розповість учитель або ж мультфільм за біблійним

²¹ Вихрущ А. В. Основи християнської педагогіки. – Тернопіль: Освіта, 1999. – 168 с.

²² Викладання предметів духовно-морального спрямування // Програма Всеукраїнського семінару обласних методистів з духовно-морального виховання. – Острог, 2010. – 11 с.

сюжетом, а учням других, третіх і четвертих класів слід запропонувати читати тексти Святого Письма у спеціальній редакції для дітей чи опрацювати біблійний комікс тощо. Важливо розвивати в школярів вміння орієнтуватись у книгах Святого Письма ще з молодшого шкільного віку. Важливу роль відіграють різні види унаочнення (ілюстрації, відеофрагменти)²³.

До шкільного уроку «Основи християнської етики» існує ряд вимог, які впливають як із загальнодидактичних ознак даної дисципліни, так і з її специфіки як предмета духовно-морального змісту. Ці вимоги наступні:

1) Знання змісту уроку. Урок буде успішним за умови ґрунтовного знання вчителем Біблії, володіння навчальним матеріалом. Обов'язковими також є віра вчителя в те, що він викладає та сповідування ним самим християнських моральних принципів.

2) Відповідність змісту уроку Біблії. Діяльність вчителя повинна бути спрямована на те, щоб якнайкраще передати Біблійні істини дітям. Коли із розумінням Святого Письма виникають труднощі, вчитель повинен звернутися за допомогою і роз'ясненням до священника чи теолога.

3) Міжконфесійний характер уроку. Молодші школярі, зазвичай, не цікавляться різницею конфесій, однак все ж матеріал, що викладається, має бути міжконфесійним, спільним для різних християнських течій. Слід пам'ятати про толерантність та віротерпимість²⁴.

4) Використання матеріалу з життя. Варто пов'язати зміст уроку з життєвим досвідом учня та знайомих йому людей. Сюди ж відноситься наповнення уроку країнознавчим, краєзнавчим та народознавчим матеріалом.

5) Міжпредметні зв'язки. Курс «Основи християнської етики» носить інтегративний характер. Знання з різних дисциплін увесь час використовуються на уроці, збагачуючи його, допомагаючи підтвердити Біблійні істини та дати відповіді на питання, що виникають.

²³ Вишневський О. Релігія і деякі проблеми релігійного виховання в школі // Рідна школа. – 1999. – №4. – С. 3 – 7.

²⁴ Баранівський В. Релігійні чинники в системі духовної культури та освіти // Освіта і управління. – 2005. – №5. – С. 44.

б) Актуальність матеріалу. Урок християнської етики має показати, що Біблійні знання є керівництвом до повсякденного життя, а не лише набором інформації про минуле. Важливо пов'язати матеріал уроку з інтересами учнів, реаліями сучасності.

7) Врахування індивідуально-психологічних та вікових особливостей²⁵.

8) Форми та методи. Учитель «Основ християнської етики» запозичує кращі, найефективніші форми та методи, які використовуються й на інших предметах, з урахуванням особливостей своєї навчальної дисципліни. Різноманітність та доцільність форм і методів, що застосовуються на уроці, має відповідати поставленій меті уроку, а також особливостям учнів та специфіці уроку християнської етики.

9) Мовлення вчителя. Вчителю не варто перенасичувати свою мову біблійними термінами, прізвищами, поняттями, датами і просто невідомими молодшим школярам словами. Натомість, слід разом з дітьми з'ясувати і, можливо, записати в словник нові поняття. Мовні і мовленнєві засоби, якими послуговується вчитель мають транслювати шанобливе ставлення до Бога та християнських істин.

10) Мотивація навчання. Мотивація є важливим компонентом результативності навчання. Оскільки в початкових класах НУШ відсутнє звичне числове оцінювання, то мотивація навчально-пізнавальної діяльності школярів залежить від майстерності самого педагога²⁶.

Отже, уроки християнської етики в початковій школі характеризуються певними універсальними та специфічно предметними методичними особливостями. Ці особливості зазнали певних трансформацій з впровадженням НУШ. Однак, ми їх виділили і чітко окреслили. Таким чином, навчання християнської етики та морально-етичне виховання становлять цілісну структуровану систему форм, методів та прийомів, в основі якої лежать загальнодидактичні та власне предметні принципи навчання. Ця система,

²⁵ Максимюк С. П. Педагогіка: Навчальний посібник. – К.: Кондор, 2005. – 667 с.

²⁶ Каліберда Г. А., Лобач О.О. «Християнська етика в українській культурі» [науково-методичний посібник] – Полтава, 2011. – 323 с.

зазнавши впливів Концепції НУШ, продовжує якісно змінюватися відповідно вимогам часу та суспільства, що не залишається поза увагою дослідників.

1.2. Сутність і зміст понять «інтерактивні технології» та «інтерактивні методи навчання»

Одним із ключових завдань освіти в умовах сьогодення є виробити в школярів навички активної співпраці та організації успішної взаємодії для пошуку правильних рішень, активізації пізнавальної діяльності та розкриття творчих виявів. Ряд дослідників вважає, що середовищем, яке найкращим чином відтворює зовнішнє соціальне оточення, формує навички публічної комунікації, вчить раціонально та з користю взаємодіяти в соціумі є саме інтерактивне навчання. Тобто інтерактивне навчання безпосередньо сприяє соціалізації учнів. Різні форми спільної діяльності допомагають дітям стати активними суб'єктами освітнього процесу, формують відповідальність за готовність приймати рішення, загартовують волю та мотивує до нових самостійних відкриттів.

Проблема застосування інтерактивних технологій навчання в умовах сучасної школи розкрито в працях таких дослідників: Н. Васильєва, О. Комар, І. Кочан, О. Пометун.

Інтерактивність в контексті навчання науковці трактують по-різному. У різних працях ми знаходимо наступні дефініції: «інтерактивні методи», «інтерактивне навчання», «інтерактивні технології».

Саме поняття «інтерактивний» походить від англійського «interact» (inter – взаємний, act – діяти), що означає «здатний до взаємодії». Тобто, інтерактивність насамперед слід розуміти як принцип побудови і здійснення комунікації в режимі співпраці, діалогу.

Терміном навчання називають впорядковану взаємодію вчителя та учнів, що спрямована на реалізацію усвідомленого й ефективного засвоєння знань, умінь і навичок, стійких навиків їхнього застосування у житті, формування

самостійності мислення, пізнавального інтересу, спостережливості та вироблення світоглядних орієнтирів²⁷.

Отже, навчання – це процес, який вимагає діяльній розумовій участі суб'єкта навчання в ньому, власної активності. Демонстрація та одностороннє пояснення є недостатніми для отримання повноцінних, міцних знань. Навчання буде ефективним лише за умови активного (інтерактивного) навчання²⁸.

Інтерактивність у навчанні забезпечується лише тоді, коли вчитель не обмежує його особистою участю, а виконує у цьому процесі роль організатора, консультанта, фасилітатора. Важливими у навчальному процесі є взаємодія, комунікація і співпраця між учнями. Результативність навчання безпосередньо залежить від взаємних зусиль учасників процесу навчання, які усвідомлюють свою відповідальність за результати навчальної діяльності.

О. Січкарук у своїх працях говорить, що інтерактивне навчання ґрунтується на взаємодії того, хто навчається, з навчальним середовищем, яке є сферою досвіду, що засвоюється²⁹.

На думку дослідниці І. Кочан, інтерактивне навчання – це діалогове навчання, яке виражається взаємодією вчителя та учнів, коли у процес пізнання включені всі учні і кожен з них вносить щось своє, індивідуальне у цей процес, учасники обмінюються знаннями, ідеями, розділяють способи діяльності, а сам процес навчання здійснюється в атмосфері взаємопідтримки і доброзичливості.

Верховенство однієї думки над іншими чи домінування одного учасника процесу навчання над іншими неможливі в умовах правильно організованої інтерактивної комунікації. Спілкування у процесі інтерактивного навчання характеризується демократичністю та гуманістичністю. В учнів формуються навички аналізу одержаної інформації і прийняття виважених рішень³⁰.

²⁷ Зайченко І.В. Педагогіка. Навчальний посібник для студентів вищих педагогічних навчальних закладів. Чернігів, 2003. – 528 с.

²⁸ Смолкин А.М. Методы активного обучения. М. : Высшая школа, 1991. – 176 с.

²⁹ Січкарук О. Інтерактивні методи навчання у вищій школі. К., 2006. – 86 с.

³⁰ Кочан І.М. Словник-довідник з методики викладання української мови. Львів : Видавничий центр ЛНУ ім. Івана Франка, 2005. – 306 с.

Царик А.В. Інтерактивні методи на уроках християнської етики в початковій школі в умовах дистанційного навчання: Магістерська робота : (041 «Богослов'я») / А.В. Царик /Український католицький університет. Кафедра богослов'я ;Наук.кер. к.соц.н. Криницька І.П.- Львів:УКУ,2021.- 98 с.

Анотація. У роботі розглянуто особливості методики навчання християнської етики у початковій школі. Вивчено та теоретично узагальнено зміст категорій «інтерактивні технології навчання» та «інтерактивні методи навчання» та їх генезис. Розкрито сутність дистанційного навчання у його змістовно-технологічному дискурсі, описано основні підходи, методи та засоби його реалізації. Здійснено експериментальну перевірку методики використання інтерактивних методів на уроках християнської етики у 1-4 класах в умовах дистанційного навчання та аналіз результатів дослідження. Запропоновано шляхи оптимізації цієї методики.

Ключові слова: Нова українська школа, предмети морально-етичного спрямування, християнська етика, інтерактивні технології навчання, інтерактивні методи, дистанційне навчання, онлайн-сервіси, онлайн-платформи.

Abstract. In the presented work it is reviewed the peculiarities of teaching methods of Christian ethics in the primary school. It was studied and theoretically concluded the content of categories, such as “interactive technologies of studying” and “interactive methods of studying”, as well as their genesis. What is more, it was revealed the common sense of the distance learning in its contextual – technological discourse, described the main approaches, methods and means of its realization. It was checked the usage of the interactive methods on the Christian ethics lessons in 1-4th grades in conditions of distance learning. It was proposed the ways of optimization of the mentioned methods.

Key words: new Ukrainian school, the subjects of moral and ethical direction, Christian ethics, interactive technologies of studying, interactive methods, distance learning, online services, online platforms.

Інтерактивне навчання має на меті навчити учня використовувати отримані знання й навички не лише під час навчання, а й у соціально-побутових ситуаціях. Також воно сприяє усвідомленню зв'язку наукового знання із життям. Підсумовуючи, можемо стверджувати, що умовою досягнення інтерактивності в навчанні є видозміна його форм із трансляційних (передавальних) на діалогові, на форми взаємодії та співпраці.

Ще однією важливою відмінною рисою інтерактивного навчання є вирішення учнями поставлених завдань і проблемних ситуацій, використовуючи власний досвід. Велике значення у цьому має вміння дитини ставити вірні запитання для з'ясування незрозумілого, тому вчитель повинен працювати над розвитком цього вміння в учнів, тобто розвивати критичне мислення.

Згідно визначення О. Пометун, інтерактивне навчання – це організований за допомогою системи методів, способів та прийомів освітній процес, основу якого становлять: суб'єкт-суб'єктні стосунки вчителя й учня (паритетність), багатостороння комунікація, конструювання знань учнем, зворотній зв'язок, постійна активність учня³¹.

Дослідниця трактує інтерактивне навчання як активну взаємодію між учнями наступними способами:

- діалог, взаємонавчання (характеризується рівністю учасників процесу навчання; кожен учасник вчиться критично мислити, висловлювати та аргументувати свої думки);
- навчання через дію (активна співпраця учнів у виконанні завдань, підсумком якого є колективний результат);
- зміна способу взаємодії вчителя й учнів (роль вчителя полягає не у трансляванні інформації, а в організації активного навчання);

³¹ Пометун, О. І. Активні й інтерактивні методи навчання : до питання про диференціацію понять / О. Пометун // Шлях освіти. – 2004. – № 3. – С. 10 – 15.

– навчання через досвід (процес навчання ґрунтується на особистому досвіді учасників та його осмисленні)³².

Таким чином, сутність інтерактивного навчання полягає в постійній активній взаємодії усіх учасників освітнього процесу, реалізацію освітніх завдань в процесі співнавчання, взаємонавчання, навчання у співпраці, співробітництві, коли і педагог, і учень виступають рівноправними партнерами процесу навчання, які мотивують власну діяльність й оцінюють свої знання, вміння і дії.

Організація освітнього процесу здійснюється через визначення і систематизацію методів, форм та засобів, які покликані сприяти досягненню поставленої мети навчання. Очевидно, що інтерактивне навчання реалізується через інтерактивні методи.

Педагогічний метод – це шлях, спосіб досягнення мети та вирішення завдань навчання. Згідно іншого визначення, метод навчання – це спосіб управління пізнавальною діяльністю учнів³³.

О. Пометун визначає інтерактивні методи як посилену педагогічну взаємодію, коли учасники освітнього процесу чинять взаємовплив через призму своєї індивідуальності, особистого життєвого досвіду³⁴.

На думку А. Смолкіна, інтерактивні методи навчання – це шляхи активізації навчально-пізнавальної діяльності, які в процесі засвоєння навчального матеріалу спонукають до активної інтелектуальної та практичної діяльності, при цьому активним повинен бути не тільки вчитель, а й учні³⁵.

Також вартим уваги є таке визначення: методи інтерактивного навчання – це методи, через які реалізується процес активної взаємодії суб'єкта навчання

³² Пометун О. І. Інтерактивні методики та система навчання. К. : Шкільний світ, 2007. – 112 с.

³³ Зайченко І.В. Педагогіка. Навчальний посібник для студентів вищих педагогічних навчальних закладів. Чернігів, 2003. – 528 с.

³⁴ Пометун О. І. Енциклопедія інтерактивного навчання / О. І. Пометун. – К., 2007. – 144 с.

³⁵ Смолкин А.М. Методы активного обучения. М. : Высшая школа, 1991. – 176 с.

з освітнім середовищем задля досягнення певних передбачених дидактичних цілей³⁶.

Отже, в основу інтерактивного методу навчання як способу навчально-пізнавальної діяльності покладено взаємодію, співпрацю, взаємовплив усіх учасників освітнього процесу. Через використання інтерактивних методів навчання реалізовується ідея співробітництва педагога і учнів, будується конструктивна взаємодія, що сприяє оздоровленню психологічного клімату на уроці, створенню доброзичливої атмосфери. Інтерактивними методами виражена така форма навчання, при якій педагог і учні функціонують у режимі діалогу, діяльній комунікації. Це співробітництво за принципом: вчитель – учень, учень – учень, коли вчитель і учень є рівноправними, рівнозначними суб'єктами навчання. За допомогою схеми зобразимо загальну структуру навчання за інтерактивними методами (Рис. 1).

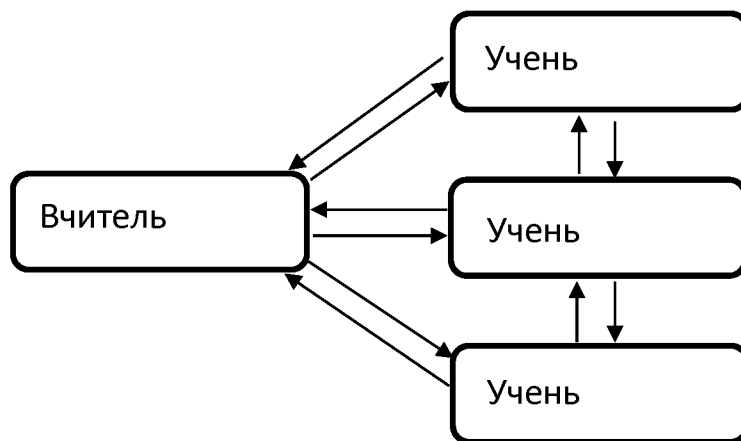

Рис. 1. Інтерактивна взаємодія вчителя і учнів³⁷

Використання інтерактивних методів навчання слугує для організації активної взаємодії учнів не лише з вчителем, а й одне з одним, пріоритет при цьому надається саме активності учнів у процесі навчальної діяльності. Учитель при цьому звужує свою роль до спрямування учнівської діяльності на досягнення мети навчання. Виходячи з цього, інтерактивні методи як система

³⁶ Інтерактивні методи навчання // Енциклопедія освіти / АПН України ; гол. ред. В. Г. Кремінь. – К. : Юрінком Інтер, 2009. – С. 357 – 358.

³⁷ Іванішина С. Форми та методи інтерактивного навчання / С. Іванішина // Початкова школа. – 2006. – №3.

дій щодо організації результативної навчальної взаємодії, відповідають викликам сьогодення, а саме реалізують ідеї модернізації освіти на засадах компетентнісного підходу³⁸.

Для визначення змісту категорії «інтерактивна технологія», необхідно з'ясувати сутність терміну «технологія». Одним із векторів модернізації освіти у нашій державі є її технологізація. Саме технології є системотворчим фактором в освітньому процесі, які забезпечують його цілісність і соціально-економічну значущість. Будь-який технологічний процес потребує використання певних засобів (матеріали, інструменти) та відповідних умов.

Існують різні трактування терміну «технологія». Виділимо деякі тлумачення цього поняття у різних наукових джерелах.

В загальному розумінні, «технологію» слід розглядати як комплекс способів виробництва, обробки, зміни стану, форми чи властивостей певної сировини, матеріалу, що здійснюється в процесі виготовлення, створення певного продукту.

Поняття технології в педагогічному дискурсі, на думку О. Комар є наступним: це сукупність психолого-педагогічних установок, через які визначається сума конкретних форм, методів, прийомів та засобів навчання і виховання. Тобто, технологія – це своєрідний організаційно-методичний інструментарій діяльності в педагогічному процесі³⁹.

Виходячи із сутності поняття «інтерактивний» як взаємодії, співпраці, взаємовпливу, з'ясуємо значення терміну «інтерактивна технологія». Інтерактивною технологією, на нашу думку, є система організаційного й методичного інструментарію активного процесу навчання, що виражена через співпрацю, взаємодію, взаємовплив усіх, хто задіяний у ньому.

В сучасній освітній парадигмі інтерактивна модель навчання розглядається як застосування в навчальному процесі комплексу інтерактивних технологій (передбачає технологічний підхід), які визначені принципами

³⁸ Іванова-Комаршук О. Корисність інтерактивних методів навчання.//Відкритий урок. Розробки. Технології.//Досвід.-2009.-№2.-С.16-17.

³⁹ Комар О. Інтерактивні технології – технології співпраці / О. Комар // Початкова школа. – 2005. – № 2.

інтеракції: різностороння комунікація, взаємонавчання, взаємодія, зміни у процесі навчальної діяльності ролей і функцій усіх учасників.

О. Пометун визначає, що важливими компонентами інтерактивної технології є чітко окреслений передбачуваний результат навчання, певні методи і прийоми інтерактивного навчання, які активізують пізнавальний процес, а також умови освітнього середовища та розумові процедури, що сприяють досягненню очікуваних результатів⁴⁰.

У сучасному освітньому просторі інтерактивні технології відіграють помітну роль. Перевагою цих технологій є можливість засвоєння учнями усіх рівнів пізнання, а саме: знання, розуміння, застосування і оцінки, а також зростає кількість тих, які свідомо засвоюють навчальний матеріал. Позиція школярів в засвоєнні знань стає активною, підвищується навчальний інтерес. Помітно зростає також і особистісна роль вчителя – він стає лідером, модератором, провідником. Важливо акцентувати, що ефективність та результативність занять, проєктованих та проведених за інтерактивними технологіями безпосередньо залежить від компетентності педагога в даному питанні та його здатності оцінити і перебудувати свій підхід до роботи.

Результатами навчання, в процесі якого системно використовуються інноваційні технології, зокрема технології інтерактивного навчання є високий інтелектуальний розвиток учнів, вироблення у них навичок саморозвитку особистості, вміння мислити критично, креативно⁴¹.

Інтерактивні технології дозволяють навчити учнів:

- слухати іншу людину і приймати альтернативну точку зору;
- формулювати, транслювати й аргументувати свої думки;
- брати конструктивну участь у дискусії;
- вести комунікацію задля вирішення певних завдань;

⁴⁰ Пометун, О. І. Сучасний урок : інтерактивні технології навчання / О. І. Пометун, Л. В. Пироженко. – К. : А.С.К., 2004 – 192 с.

⁴¹ Савченко О.Я. Урок у початкових класах. – Х. : Освіта. 1993. – 225с.

- працювати самостійно⁴².

Інтерактивні технології дають змогу змінити звичну для дитини ситуацію навчання, його позицію в цьому процесі та характер діяльності. Учень стає активним учасником процесу навчання, а не просто пасивним слухачем.

Н. Васильєва і О. Єльнікова виділяють чотири групи інтерактивних технологій навчання залежно від форми організації навчальної діяльності і цілей заняття:

- інтерактивні технології кооперативного навчання (робота в парах, трійках, карусель, робота в малих групах, акваріум тощо);
- інтерактивні технології колективно-групового навчання (мікрофон, незакінчені речення, мозковий штурм, ажурна пилка та ін.);
- технології ситуативного моделювання (імітаційні ігри, рольова гра, драматизація та ін.);
- технології опрацювання дискусійних питань (метод ПРЕС, займи позицію, кейс-метод, дискусія тощо)^{43 44} (Рис. 2).

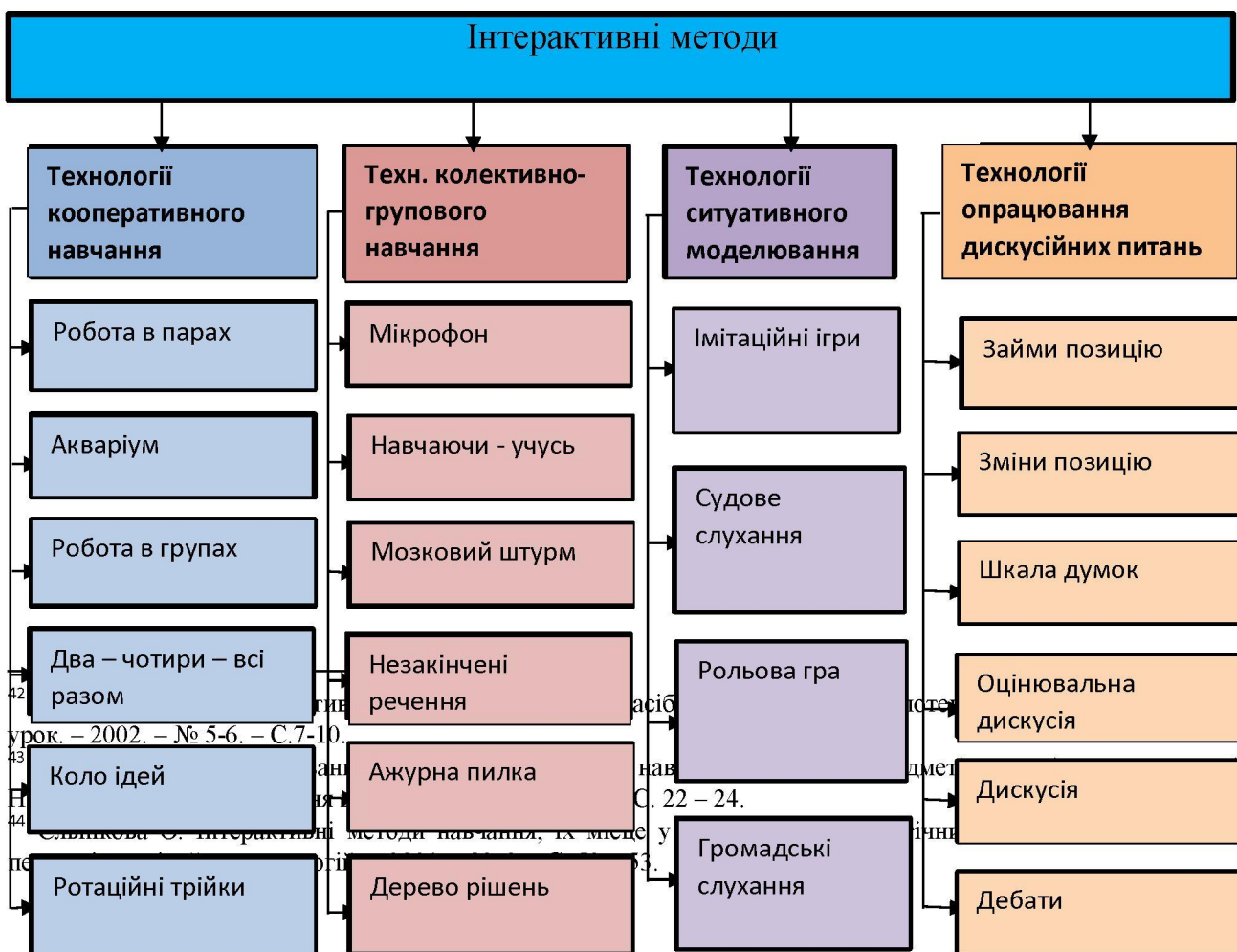

Рис. 2. Класифікація інтерактивних технологій

Варто звернути увагу і на класифікацію інтерактивних технологій за такими критеріями, як дидактична мета, домінуюча форма організації навчально-пізнавальної діяльності, домінуючий метод навчання, домінуючі засоби навчання. Інтерактивні технології за дидактичної метою виділяють інформаційні, орієнтовані на розвиток дієво-практичної сфери, розвиток механізмів особистісного самокерування, розвиток творчих якостей, формування ключових компетентностей. За домінуючою формою організації навчальної діяльності бувають індивідуальні, парні, групові та колективні інтерактивні технології. За пріоритетним методом виділимо інформаційні, проблемно-пошукові, імітаційно-ігрові та дослідницькі. Інтерактивні технології за домінуючими засобами навчання – людиноорієнтовані та техноорієнтовані (переважають технічні засоби навчання)⁴⁵.

Національний та закордонний досвід впровадження в навчальний процес інтерактивних технологій демонструє, що вони дозволяють інтенсифікувати навчальний процес та активізувати навчально-пізнавальну діяльність школярів. Використання інтерактивних технологій дозволяє реалізувати цілі навчання, оскільки вимагає аналізу навчальної інформації, творчого підходу до засвоєння матеріалу, і, як наслідок, – більш доступне засвоєння знань; самостійності у знаходженні ресурсів для розв'язання завдань; вироблення стратегії досягнення цілей та планування конкретних дій; вміння формулювати свою думку, транслювати її, аргументувати і вести дискусію; прислухатися до інших і

⁴⁵ Зюжюкіна Н.В. Реалізація інтерактивного підходу за допомогою групових форм роботи. //Початкове навчання та виховання. –2011.-№29.-С.2-7.

поважати їх думки; моделювання різних соціальних ситуацій і їх переживання, в ході чого збагачується власний соціальний досвід; вміння будувати сприятливі взаємини в групі, визначати своє місце в групі, уникати та вирішувати конфліктні ситуації, знаходити компроміс, йти на діалог; навиків спільного вирішення проблем; розвитку навичок проєктної діяльності, самостійності, креативності у реалізації задумів⁴⁶.

Отже, інтерактивні методи та технології навчання стають все більш актуальними в контексті особистісно-орієнтованого навчання, яке, як ми визначили, є незамінним в процесі навчання християнської етики. Інтерактивне навчання задовольняє начально-пізнавальні та комунікаційні запити учнів молодшого шкільного віку. Інтерактивні методи і технології навчання ми розглядаємо як своєрідний каталізатор освітнього процесу. На нашу думку, в процесі навчання християнської етики вони також можуть бути засобом активізації навчального й пізнавального поступу молодших школярів та розкриття їхнього морально-духовного потенціалу.

1.3. Дистанційне навчання як сучасна освітня технологія

В наш час ми спостерігаємо процес поступового переходу від традиційного навчання до навчання, яке активно супроводжується комп'ютерними технологіями. Цей процес помітно інтенсифікувався з розвитком мережі Інтернет, що дає змогу передавати та отримувати необмежений об'єм даних між різними куточками світу, створює якісно нові можливості для комунікації, тобто спілкуватися, дискутувати з користувачами на відстані в режимі реального часу, розміщувати інформацію для доступу певних людей чи усіх бажаючих тощо.

Будь-яка професійна діяльність людини супроводжується нововведеннями та інноваціями, тому очевидно, що вони стають предметом

⁴⁶ Інтерактивні технології навчання у початкових класах / авт.-упор. І. Дівакова. Тернопіль: Мандрівець, 2008. – 213 с.

вивчення, аналізу та впровадження. В освітньому просторі такі інновації – це результат наукових пошуків, передового педагогічного досвіду та вивчення світової практики.

Дистанційне навчання – один із видів інновацій в українській освіті. Його актуальність для школи зумовлена нестабільною епідеміологічною ситуацією в країні та світі. Тому протягом останніх двох років система освіти зустрілася з гострою необхідністю вироблення та удосконалення підходів до дистанціювання процесу навчання, яким раніше майже не приділялося уваги⁴⁷.

Дистанційним навчанням узагальнено називають сукупність технологій, за допомогою яких забезпечується доставка учням основного обсягу навчального матеріалу, інтерактивну взаємодію тих, тих, кого навчають і того або тих, хто навчає, створення умов для самостійного опрацювання навчальних матеріалів та контролю за результатами цього навчання. Сам термін «дистанційне» вказує на існування дистанції, відстані, які зумовлені певними причинами, між учасниками освітнього процесу. Тому основним викликом для школи та вчителя стає необхідність мінімізувати «втрати» порівняно із традиційним (очним) навчанням⁴⁸.

16 жовтня 2020 року набуло чинності Положення про дистанційну форму здобуття повної загальної середньої освіти. Воно розширює можливості для дистанційного навчання учнів – як за дистанційною формою здобуття освіти, так і при використанні технологій дистанційного навчання в інших формах здобуття освіти.

Педагоги і чиновники погоджуються з тим, що дистанційна освіта не може замінити справжнього очного навчання. Діти мають соціалізуватися, особливо в початковій школі. Але через пандемію коронавірусу весь світ перебуває у пошуку альтернативних шляхів для економічного та соціального життя. І галузь освіти – не виняток, адже надзвичайно важливим є те, щоб

⁴⁷ Сайт Українського центру дистанційного навчання. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.distancelearning.com.ua (дата звернення: 11.07.2021)

⁴⁸ Концепція розвитку дистанційної освіти в Україні [Електронний ресурс]. Режим доступу : <http://www.osvita.org.ua/distance/pravo/00.html> (дата звернення: 12.07.2021)

освітній процес тривав та був якісним і безпечним. “Дистанційне навчання є перспективною сферою розвитку освіти в умовах її цифровізації. Водночас таке навчання у разі потреби дозволяє забезпечити індивідуальну освітню траєкторію здобувача освіти, а також неперервність освітнього процесу у випадках надзвичайних обставин, які об’єктивно унеможливають відвідування закладів освіти”, – стверджує т.в.о. Міністра освіти і науки Сергій Шкарлет⁴⁹.

Отже, дистанційним навчанням є індивідуалізований процес одержання знань, набуття вмінь і способів пізнавальної діяльності індивіда, який найчастіше проходить через опосередковану взаємодію учасників процесу навчання, котрі віддалені один від одного, в умовах спеціального середовища, що функціонує на базі сучасних психолого-педагогічних та інформаційно-комунікаційних технологій.

Загалом технології дистанційного навчання за способом подання та опрацювання навчального матеріалу поділяють на синхронну та асинхронну (табл. 1).

Синхронна технологія – дистанційне навчання відбувається в безпосередній інтерактивній взаємодії та комунікації вчителя й учня в режимі реального часу.

Асинхронна технологія – одночасний безпосередній контакт під час дистанційного навчання не є обов'язковим. Навчальна інформація подається у формі аудіо-, відеоматеріалів, чи іншими доступними засобами і учні мають доступ до неї⁵⁰.

Таблиця 1

Розповсюджені синхронні та асинхронні технології в дистанційному навчанні

⁴⁹ Сайт Українського центру дистанційного навчання. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.distancelearning.com.ua (дата звернення: 11.07.2021)

⁵⁰ Муковіз О. П. Викладання «Інформаційних технологій навчання» у системі дистанційної освіти MOODLE / О. П. Муковіз // Комп'ютер у школі та сім'ї. – 2011. – № 3. – С. 19-22.

	Синхронні	Асинхронні
Відео	Відеоконференції	Відеоматеріал, телепередача
Аудіо	Аудіоконференції	Аудіоматеріал, радіопрограма
Інформація (дані)	Комп'ютерна відеоконференція, Інтернет чат, сервіси інтерактивного онлайн навчання	Web-сторінка, електронна пошта, компакт-диск з навчальним матеріалом, підручник, навчальний посібник

Кожна з розглянутих технологій дистанційного навчання вимагає різних рівнів навчальної самоорганізації та самоконтролю, навиків роботи з кожним інструментом чи носієм, наявності технічного забезпечення, внаслідок чого згадані технології мають різний ступінь впливу на процес засвоєння знань⁵¹.

Основний принцип, на якому базується дистанційне навчання – гнучкість місця, часу, темпу та траєкторії навчання. Результативність навчання, організованого в такій формі, залежить від уміння ефективно використовувати ці його переваги. Важливим мотиваційним фактором для учня може стати можливість здійснювати вплив на певні аспекти свого навчання. Дистанційна форма теж дає змогу це робити. Скажімо, учень може обирати, які завдання із запропонованих виконувати (наприклад, 3 із 5 заданих), в якій послідовності це робити, в який час тощо. Достатній рівень самостійної відповідальності молодшого школяра за власну навчальну траєкторію формується не відразу,

⁵¹ Лобода О.М. Застосування інноваційних технологій в освіті України. Сучасна молодь в світі інформаційних технологій: матеріали I Всеукр. наук.- практ.конф., м.Херсон, 15 трав. 2020р. ХДАУ, 2020. С.71-73.

тому автономність процесу навчання слід збільшувати поступово, нарощуючи її з наступними завданнями⁵².

Дистанційна освіта, перш за все, є освітою. Така форма навчання послуговується методами та прийомами стаціонарного навчання, а також і специфічними, які виникають завдяки можливостям сучасних інформаційно-комунікаційних технологій.

В ситуації, коли дистанційне навчання необхідно організувати для цілого класу чи кількох класів, вчителю варто скористатися спеціальними онлайн-сервісами такими, як Google Клас. Цей і схожі за конфігурацією сервіси дають змогу вчителю створювати й упорядковувати завдання й курси, а також оцінювати кожного учня й спілкуватися з кожною дитиною⁵³.

Загалом, в сучасних реаліях, для ефективного і безперервного навчання в дистанційному форматі, онлайн-комунікація є незамінною. Вона вимагає необхідної компетентності вчителя в сфері інформаційних технологій, відповідного матеріально-технічного забезпечення усіх учасників навчального процесу (вчитель і учні повинні мати пристрій і доступ до мережі Інтернет), а також дотримання правил кібергігієни та інформаційної безпеки. Основними формами онлайн-комунікації є:

Відеоконференція – це конференція в режимі реального часу онлайн і дозволяє проводити дискусії, захищати проекти, обговорювати різні питання. Вчитель може проводити необхідні демонстрації, оскільки учні бачать його, як і він їх.

Форум – поширена форма комунікації учасників навчального процесу. Кожен форум присвячений певній темі. Вчитель є модератором форуму, реалізує обговорення, стимулюючи питаннями, новою інформацією. Кілька форумів можна об'єднати в один, наприклад при груповій роботі над проектом з подальшим обговоренням результатів.

⁵² Биков В. Ю. Технологія розробки дистанційного курсу: Навчальний посібник / За ред. В. Ю. Бикова та В. М. Кухаренка. – К.: Міленіум, 2008. – 324 с.

⁵³ Практики та підходи до дистанційного навчання – рекомендації для вчителів. – [Електронний ресурс]. – режим доступу: <https://nus.org.ua/articles/praktyky-ta-pidhody-do-dystantsijnogo-navchannya-rekomendatsiyi-dlya-vchyteliv/> (дата звернення: 18.07.2021)

Чат – найкраще підійде для спілкування чи дискусії. Чат може бути текстовим чи голосовим. Останній часто застосовують під час вивчення іноземної мови.

Блог – це форма комунікації, яка схожа на форум, однак публікації здійснюються лише одним автором (однією особою чи групою осіб). Блог – це своєрідний мережевий щоденник. Учні можуть розміщувати тут свої творчі роботи (есе, твори), а люди, в яких є доступ до їх перегляду, зможуть ознайомитися з ними.

Електронна пошта – стандартний сервіс інтернету. Доречний як для спілкування й організації, так і для відправки документів та медіафайлів.

Анкетування – важлива форма для здійснення поточного контролю. Різноманітні сервіси онлайн-навчання пропонують різні варіанти анкет, які є достатньо гнучким інструментом, адже питання можна ставити безліччю способів. Анкети також можуть бути інструментом самооцінки для школяра.

Соціальні мережі та мобільні застосунки на кшталт Viber дають змогу створювати закриті групи і спільноти для спілкування, обговорення тем, завдань, проблем.⁵⁴

Найпоширенішими веб-платформами для дистанційного навчання в Україні є:

- Платформа Google Classroom – управління дистанційним навчанням;
- Zoom – відеоконференції та онлайн-зустрічі (відеоконференції також можна проводити за допомогою Microsoft Teams, Google Meet, Skype тощо);
- Платформа Moodle – широке управління дистанційним навчанням та його структурування;
- ClassDojo – простий інструмент для оцінювання роботи класу в режимі онлайн;

⁵⁴ 35 інструментів для дистанційного навчання — добірка НУШ. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://nus.org.ua/articles/30-instrumentv-dlyadystantsijnogo-navchannya-dobirka-nush/> (дата звернення: 29.07.2021)

- Classtime – створення інтерактивних навчальних додатків, що дозволяє вести аналітику навчального процесу для реалізації стратегій індивідуального підходу;

- LearningApps.org – створення інтерактивних вправ.⁵⁵

Онлайн-платформи дистанційного навчання дозволяють створити простір для організації дистанційного навчання. Простір для організації дистанційного навчання повинен забезпечити наступні функції:

- проведення онлайн-уроків;
- доступ до необхідних електронних навчальних матеріалів;
- можливість отримувати роботи учнів (тести, творчі роботи, медіафайли тощо);
- зворотний зв'язок від вчителя та оцінювання виконаних робіт;
- можливість ставити запитання та отримувати відповіді поза межами онлайн-уроку.

Очевидно, що дистанційне навчання як новітня освітня технологія характеризується як перевагами, так і недоліками. Основним недоліком постає ризик академічної недоброчесності. Учителю важко проконтролювати самостійність виконання, відсутність списування тощо, перебуваючи з учнем в різних приміщеннях. Частково цю проблему дозволяють вирішувати інтерактивні онлайн-тести, виконання завдань в під час відеоконференцій. Але повністю це питання вирішити не можливо. Лише цілеспрямоване формування в дитини стійких моральних якостей: чесності, справедливості, поваги до однокласників і педагога, а також достатньої навчальної мотивації дасть змогу поетапно викорінювати проблему академічної недоброчесності під час дистанційного навчання.⁵⁶

⁵⁵ Лотоцька А., Пасічник О. Організація дистанційного навчання в школі. Методичні рекомендації : [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/metodichni%20recomendazii/2020/metodichni%20recomendazii-dustanciyna%20osvita-2020.pdf> (дата звернення: 20.07.2021)

⁵⁶ Смільсон М. Л. Дистанційне навчання: психологічні засади : [монографія] / [М. Л. Смільсон, Ю. І. Машбиць, М. І. Жалдак М. І. та ін.]. – Кіровоград : ІмексЛТД, 2012. – 240 с.

Характерними перевагами дистанційного навчання можна назвати наступні: гнучкість, модульність (структурування за принципом блоків-модулів, курсів тощо), паралельність (можливість навчатися паралельно здійснюючи іншу діяльність), велика аудиторія, економічність, технологічність, соціальна рівність, нова роль вчителя (вчитель стає наставником-консультантом), позитивний вплив на слухача (підвищення творчого та інтелектуального потенціалу учня завдяки самоорганізації, прагненню до знань), якість (при відповідальній і правильній організації, дає змогу інтенсифікувати навчальний процес і показати значні навчальні результати).⁵⁷

Отже, дистанційне навчання відіграє важливу роль у модернізації освіти. В Україні необхідність досліджувати і вдосконалювати методикау дистанційного навчання в школі виникла раптово, що пов'язано з нестабільною епідеміологічною ситуацією останніх років. Дистанційне навчання послуговується як традиційними методами і прийомами очного навчання, так і специфічними, які зумовлені інформаційно-комунікаційними технологіями, що лежать в основі сучасного дистанційного навчання як освітньої технології. Дистанційне навчання володіє широким інструментарієм – це спеціальні електронні платформи та онлайн-ресурси. Сукупність видимих переваг та недоліків дистанційного навчання зумовлюють актуальність цієї теми для вивчення науковцями та розробки нових практичних підходів щодо його реалізації педагогами.

Висновки до першого розділу

Школа, як важливий складник духовного і культурного зростання суспільства, змушена однією з перших реформуватися. Такою реформою для української освіти стало впровадження у 2018 році Нової Української школи

⁵⁷ Holmberg B. The Evolution, Principles and Practices of Distance Education/ B. Holmberg. – Oldenburg: Bibliotheks und Informationssystem der Universität Oldenburg, 2005. – 171 p.

(НУШ). В цьому контексті саме початкова школа стала трампліном, що покликаний задати вектор результативності цієї перебудови.

Узагальненою метою курсу «Основи християнської етики» є формування в школярів християнських моральних чеснот. Задля досягнення цієї мети, вчителю варто ставити чіткі завдання, найважливішими з яких, на нашу думку, є: ознайомити учнів з основами християнської моралі, як однієї з першооснов загальнолюдських цінностей; ознайомити дітей з християнськими моральними цінностями (істина, добро, любов, благочестя, гідність, краса, обов'язок, совість, честь); формувати свідому та відповідальну особистість школяра на базі духовних, моральних, культурних цінностей християнства; створити належні морально-етичні умови для самопізнання та самореалізації.

Ключовими підходами у навчанні основ християнської етики є: Аксіологічний (ціннісний) підхід, культурологічний та соціокультурний підходи, Особистісний підхід, Діяльнісний підхід, комунікативний, системний, компетентнісний, синергетичний, принцип теоцентризму, принцип біблійної основи навчання, міжконфесійності, релігійної толерантності, а також принцип добровільності. Серед основних типів уроків християнської етики є: комбінований урок; урок-узагальнення; урок тематичного контролю; урок-екскурсія; урок-акція милосердя.

Інтерактивне навчання безпосередньо сприяє соціалізації учнів. Різні форми спільної діяльності допомагають дітям стати активними суб'єктами освітнього процесу, формують відповідальність за готовність приймати рішення, загартовують волю та мотивує до нових самостійних відкриттів.

Інтерактивне навчання – це діалогове навчання, яке виражається взаємодією вчителя та учнів, коли у процес пізнання включені всі учні і кожен з них вносить щось своє, індивідуальне у цей процес, учасники обмінюються знаннями, ідеями, розділяють способи діяльності, а сам процес навчання здійснюється в атмосфері взаємопідтримки і доброзичливості. Інтерактивне навчання має на меті навчити учня використовувати отримані знання й навички не лише під час навчання, а й у соціально-побутових ситуаціях.

Інтерактивна технологія – це система організаційного й методичного інструментарію активного процесу навчання, що виражена через співпрацю, взаємодію, взаємовплив усіх, хто задіяний у ньому. Інтерактивні технології дозволяють інтенсифікувати навчальний процес та активізувати навчально-пізнавальну діяльність школярів. Інтерактивні методи та технології навчання стають все більш актуальними в контексті особистісно-орієнтованого навчання і є своєрідним каталізатором освітнього процесу.

Основний принцип, на якому базується дистанційне навчання – гнучкість місця, часу, темпу та траєкторії навчання. Результативність навчання, організованого в такій формі, залежить від уміння ефективно використовувати ці його переваги.

В сучасних реаліях, для ефективного і безперервного навчання в дистанційному форматі, онлайн-комунікація є незамінною. Вона вимагає необхідної компетентності вчителя в сфері інформаційних технологій, відповідного матеріально-технічного забезпечення усіх учасників навчального процесу (вчитель і учні повинні мати пристрій і доступ до мережі Інтернет), а також дотримання правил кібергігієни та інформаційної безпеки.

Дистанційне навчання володіє широким інструментарієм – це спеціальні електронні платформи та онлайн-ресурси. Онлайн-платформи дистанційного навчання дозволяють створити простір для організації дистанційного навчання, який повинен забезпечити наступні функції: проведення онлайн-уроків; доступ до необхідних електронних навчальних матеріалів; можливість отримувати роботи учнів (тести, творчі роботи, медіафайли тощо); зворотний зв'язок від вчителя та оцінювання виконаних робіт; можливість ставити запитання та отримувати відповіді поза межами онлайн-уроку.

Загалом, дистанційне навчання відіграє важливу роль у модернізації освіти. В Україні необхідність досліджувати і вдосконалювати методику дистанційного навчання в школі виникла раптово, що пов'язано з нестабільною епідеміологічною ситуацією останніх років.

РОЗДІЛ 2. ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНА ПЕРЕВІРКА ЕФЕКТИВНОСТІ ІНТЕРАКТИВНИХ МЕТОДІВ У НАВЧАННІ ХРИСТИЯНСЬКОЇ ЕТИКИ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ В УМОВАХ ДИСТАНЦІЙНОГО НАВЧАННЯ

2.1. Методологія дослідження

Експериментальне дослідження проводилося на базі Радехівського ОЗЗСО (Радехівський опорний заклад загальної середньої освіти Львівської області). Для дослідження було обрано четверті класи, як такі, що характеризуються високим рівнем навчальної самостійності, опанували усне і письмове мовлення та навички роботи з електронними засобами навчання.

Метою дослідження було перевірити можливості підвищення ефективності уроків християнської етики в початкових класах в умовах дистанційного навчання засобами інтерактивних технологій.

Задля реалізації поставленої мети були визначені такі завдання дослідження:

1. Описати дизайн дослідження;
2. Розробити експериментальну методику використання інтерактивних методів на уроках християнської етики в початковій школі;
3. З'ясувати актуальний рівень сформованості досліджуваних показників відповідно розроблених критеріїв;
4. Експериментально перевірити запропоновану методику в штучно створених педагогічних умовах;
5. Здійснити якісний та кількісний аналіз одержаних результатів та надати практичні рекомендації для оптимізації методики використання інтерактивних методів в умовах дистанційного навчання⁵⁸.

⁵⁸ Коновальчук І. І. Принципи системного підходу в дослідженні інноваційних освітніх процесів у загальноосвітніх навчальних закладах / Підготовка педагогів до впровадження Державних стандартів дошкільної та початкової освіти: збірник науково-методичних праць / за заг. ред. В. Є. Литньова, Н. Є. Колесник, Т. В. Наумчук. Житомир: Вид-во ЖДУ імені Івана Франка, 2013. С. 413-419.

Об'єктом дослідження була ефективність використання інтерактивних методів на уроках християнської етики в умовах дистанційного навчання.

Етапи експериментального дослідження: 1) *констатувальний*, 2) *експериментальний*.

Констатувальний етап педагогічного експерименту полягав у з'ясуванні актуального рівня знань молодших школярів з курсу «Основи Християнської етики», оволодіння категоріями морально-етичної сфери, вміннями та навичками, передбаченими програмою курсу. Мета констатувального експерименту досягалася через вирішення наступних завдань:

1. Визначити критерії та показники первинного рівня сформованості у молодших школярів навичок морально-етичної діяльності, знання та розуміння Біблійного матеріалу на передбаченому програмою курсу рівні.

2. Здійснити вимірювання показників сформованості знань, умінь та навичок у молодших школярів з курсу «Основи Християнської етики».

3. Провести кількісний та якісний аналіз отриманих результатів⁵⁹.

Опираючись на здійснений аналіз науково-методичної літератури, оцінювання рівня знань молодших школярів з курсу «Основи Християнської етики», оволодіння категоріями морально-етичної сфери, вміннями та навичками, передбаченими програмою курсу відбувається з урахуванням таких критеріїв:

Біблійно-історична обізнаність, яка характеризується знанням біблійної історії, персонажів Святого Письма та їх діяльності; елементарним розумінням хронології подій, описаних в Біблії; вмінням пояснити різницю між поняттями «Старий Завіт» та «Новий Завіт»; здатністю відтворювати у самостійному висловлюванні біблійні історії, з якими ознайомилися, давати їм оцінку з позиції їх значення для людства; знанням деяких подій з історії християнства в Україні⁶⁰.

⁵⁹ Гончаренко С. У. Педагогічні дослідження: Методологічні поради молодим науковцям / С. У. Гончаренко – Київ – Вінниця: ТОВ фірма «Планер», 2010. – 308 с.

⁶⁰ Палійчук О.М. Методика викладання християнської етики у початковій школі: навч.-метод. посібник / О.М.Палійчук. – Чернівецький нац. ун-т, 2011. – 240с.

Морально-етична компетентність, в основі якої лежить усвідомлене розуміння основ християнської моралі як фундаменту загальнолюдських цінностей; знання біблійних моральних принципів та здатність давати їм самостійне пояснення; вміння відтворювати засвоєні морально-етичні установки в ситуаціях вибору, обґрунтовувати їх; здатність робити етичні висновки з вивчених історій Святого Письма, християнських притч та життя Святих та простих людей; готовність втілювати духовно-етичні цінності в повсякденному житті та давати моральну оцінку власним діям⁶¹.

Культурно-мистецька обізнаність – знання християнських календарних свят, подій які вони символізують та традицій в українській культурі, які з ними пов'язані; ознайомленість з обрядовістю та символікою Церкви та деяких інших релігій; знання передбачених програмою з Основ Християнської етики мистецьких (архітектурних, живописних (зокрема, іконописних), музичних творів⁶².

Самостійність пошуку та креативність як критерій, що характеризує навчальну мотивацію, передбачає здатність учня самостійно виконувати навчальні завдання, демонструвати нестандартність та критичність мислення, шукати творчі підходи до вирішення завдань, а також змогу самостійно шукати необхідні навчальні матеріали, зокрема, під час виконання проєктних завдань.

Ставлення учня до предмета, яке виявлялося в зацікавленості, бажанні брати участь у різних формах навчальної активності, виконувати різні творчі завдання; ініціативності, самостійності, духовно-моральній мотивації.

Оцінку рівня знань молодших школярів з курсу «Основи Християнської етики», оволодіння категоріями морально-етичної сфери, вміннями та навичками, передбаченими програмою курсу ми провели через виділення трьох рівнів: низького, середнього та високого⁶³.

⁶¹ Формування духовно-моральних цінностей засобами курсу «Біблійна історія та християнська етика». Навчально-методичний посібник за редакцією І.Г.Ковровського. – Біла Церква, 2010. –110 с.

⁶² Міжкультурна освіта. Джерело: Міжкультурна освіта в школі / В.В. Величко, А.В. Дергай, Д.В. Карпівіч, О.М. Савчик. - Мн.: Тесей, 2001. - 168 с.

⁶³ Калашник А. Педагогічно-методичні підходи та дидактичний матеріал до уроків християнської етики. [Навчально-методичний посібник] – Тернопіль, 2007. – 271 с.

1. Низький рівень:

Знає лише деякі події з Біблії, не може назвати персонажів Святого Письма, однак знає деяких ключових; погано орієнтується в хронології подій, описаних в Біблії та в структурі Книги; відтворює біблійні історії з використанням кількох речень з допомогою вчителя, порушуючи послідовність; називає основні християнські моральні цінності, але не здатний пояснити їх чи дати оцінку; вирішує ситуативні завдання та робить етичні висновки з допомогою вчителя; знає деякі основні християнські календарні свята; іноді з допомогою вчителя розпізнає твори сакрального мистецтва; рідко виконує завдання самостійно до кінця; способи виконання різних завдань є репродуктивними, нестандартні шляхи не застосовує; навчальна мотивація слабка або відсутня, ініціативу проявляє рідко.

2. Середній рівень:

Вимагає певного рівня обізнаності. Знає багатьох біблійних персонажів та може співвіднести їх імена з діяльністю чи історіями зі Святого Письма; з допомогою вчителя може відтворити хронологію подій, описаних в Біблії; розрізняє Старий та Новий Завіт; переказує вивчений матеріал, опираючись на ілюстрації чи план, іноді з допомогою вчителя; ключові події з історії християнства в Україні називає з допомогою вчителя; називає християнські моральні цінності, може навести приклад із особистого життя; може вирішувати ситуативні завдання, однак свій вибір пояснити йому важко; знає багато християнських календарних свят та називає традиції та обряди, які пов'язані з ними; знає деякі твори мистецтва, що відносяться до християнської культури, та з допомогою вчителя висловлює своє ставлення до них; завдання виконує репродуктивно, рідко відходить від шаблонів; під час роботи в групі ініціативу проявляє нечасто; виникають проблеми із творчими завданнями; проявляє певний інтерес до навчання, але він нестійкий.

3. Високий рівень:

Добре орієнтується в хронології подій зі Святого Письма та історії християнства; знає та відтворює біблійні тексти, з якими ознайомилися, робить

самостійні етичні висновки з них та дає їм оцінку з позиції їх значення для людства; розуміє структуру Святого Письма; виявляє усвідомлене розуміння основ християнської моралі як фундаменту загальнолюдських цінностей; демонструє засвоєні морально-етичні установки в ситуаціях вибору, обґрунтовує їх; робить етичні висновки з вивчених історій Святого Письма, без труднощів наводить приклади з особистого життя; практично втілює засвоєні християнські цінності в своїй діяльності і дає моральну оцінку власним діям; знає християнські календарні свята, події, які вони символізують і традиції, що з ними пов'язані; знайомий зі символікою й обрядовістю Церкви та деяких інших релігій; знає та дає критичну оцінку вивченим творам сакрального мистецтва; виявляє високий рівень самостійності під час виконання завдань та пошуку інформації; ініціативний; до вирішення завдань підходить нестандартно, творчо; яскраво виражена навчальна та духовно-моральна мотивація; стійкий навчальний інтерес⁶⁴⁶⁵.

Задля виявлення рівня розвиненості критеріїв, які ми виділили, було підібрано такі експериментальні завдання для учнів (додаток Б):

Завдання 1. Виконання невеликого тесту;

Завдання 2. Робота з біблійною притчею;

Завдання 3. Встановлення відповідностей.

Констатувальний етап тривав з 02.09.2021 р. по 08.09.2021 р..

Експериментальний етап експерименту передбачав навчання предмету «Християнська етика» засобами дистанційного навчання в експериментальному класі. Відповідно передбаченому навантаженню, таке навчання мало відбуватися один раз в тиждень у заздалегідь визначений час. Для проведення експерименту було обрано першу чверть (1 вересня – 22 жовтня) 2021-2022 навчального року для 4 класу. Підготовча робота передбачала бесіди з учнями та батьками щодо належної технічної організації дистанційного навчання та

⁶⁴ Влад М.В. Християнська етика: Методичний посібник для вчителів четвертих класів. – Чернівці, 2008. – 99с.

⁶⁵ Коновальчук І. І. Принципи системного підходу в дослідженні інноваційних освітніх процесів у загальноосвітніх навчальних закладах / Підготовка педагогів до впровадження Державних стандартів дошкільної та початкової освіти: збірник науково-методичних праць / за заг. ред. В. Є. Литньою, Н. Є. Колесник, Т. В. Наумчук. Житомир: Вид-во ЖДУ імені Івана Франка, 2013. С. 413-419.

комунікації з вчителем, повторення правил академічної доброчесності та культури онлайн-навчання⁶⁶.

Навчання відбувалося згідно визначеної програми та річного календарно-тематичного плану (додаток В).

Суть формувального впливу полягала у широкому впровадженні в дистанційне навчання християнської етики інтерактивних технологій відповідно до описаної методики з метою з'ясування їх впливу на результати навчання та успішність молодших школярів.

Після закінчення експериментального етапу дослідження було проведено контрольний зріз, результати якого виявили динаміку змін показників відповідно до описаних критеріїв сформованості знань, вмінь та навичок, передбачених програмою курсу «Основи християнської етики» та завданнями експерименту.

2.2. Аналіз констатувального етапу дослідження

Щоб з'ясувати первинний рівень сформованості у молодших школярів навичок морально-етичної діяльності, знання та розуміння Біблійного матеріалу на передбаченому програмою курсу рівні на етапі констатувального експерименту були використані наступні завдання:

Завдання 1. Виконання невеликого тесту – дало змогу оцінити знання основних фактів, категорій, подій та персонажів Святого Письма. Запитання у тесті були конкретні, зрозумілі. Враховуючи вікові особливості учнів четвертого класу та з метою створення рівних умов для усіх учнів, тест проводився таким чином: учні отримали аркуші із завданнями та варіантами відповідей, а вчитель одночасно з цим зачитував їх та давав необхідні роз'яснення. Перед роботою з тестом учні повторили правила виконання тестів

⁶⁶ Коновальчук І. І. Принципи системного підходу в дослідженні інноваційних освітніх процесів у загальноосвітніх навчальних закладах / Підготовка педагогів до впровадження Державних стандартів дошкільної та початкової освіти: збірник науково-методичних праць / за заг. ред. В. Є. Литньою, Н. Є. Колесник, Т. В. Наумчук. Житомир: Вид-во ЖДУ імені Івана Франка, 2013. С. 413-419.

(тестові завдання є знайомими і звичними для четвертокласників у даному закладі).

Завдання 2. Робота з біблійною притчею. Ми використали притчу про сіяча, ознайомивши учнів з нею за допомогою відео, учні знайшли її в Євангелії від Матвія (розділ 13, вірші 4-9). Опісля учні відповідали на запитання щодо змісту притчі, під час евристичної бесіди з'ясували її тлумачення, та відповіли на запитання до тлумачення притчі. Це завдання дало змогу оцінити ініціативність учнів, вміння орієнтуватися в Біблії, образність мислення, здатність бачити моральні цінності, пояснювати їх та висловлювати свою думку⁶⁷.

Завдання 3. Встановлення відповідностей. Учням запропонували поєднати різні християнські терміти з коротенькими поясненнями до них. Це дало змогу оцінити знання учнів із різних розділів курсу «Основи християнської етики», навички самостійної роботи та навчальну мотивацію⁶⁸.

Для обчислення одержаних результатів були розроблені кількісні показники.

Показники і ступінь сформованості відповідних знань, навичок та компетентностей, результатів виховного впливу, передбачених програмою курсу «Основи Християнської етики» у молодших школярів:

- Показник реалізовано повністю – 3 бали
- Показник реалізовано частково – 2 бали
- Показник не реалізовано – 1 бал

Дані експериментальних зрізів наведені у таблицях 2, 3.

Для співставлення кількісного показника і рівня сформованості навичок мовленнєво-творчої діяльності у респондентів, ми розробили таку шкалу (середнє арифметичне балів за три завдання): від 0 - 1,6 – низький рівень; 1,7 - 2,3 – середній рівень, 2,4 - 3 – високий рівень.

⁶⁷ Хвилинка святості: Збірка легенд, притч, переказів на основі творів Високопреосвященнішого Митрополита Полтавського і Кременчуцького Феодосія (Дикун-Ваколюка Митрофана Никоновича) для позакласного читання учнів молодших класів / Підготувала Л.А. Лисяк. – Полтава: АСМІ, 2006. – 64 с.

⁶⁸ Лахно А.І., Варенко В.М. Християнська етика (в поняттях і категоріях): Навч. посібник. – К., 2002. – 216с.

Таблиця 2

Визначення рівня сформованості показників в учнів 4-А класу

№ п/п	Прізвище та ім'я учня	Завдання			Середній показник
		№1	№2	№3	
1	Грига Максим	2	3	3	2,7
2	Дитюк Вікторія	2	2	2	2
3	Думанчук Павло	2	2	2	2
4	Жижа Роксолана	2	1	1	1,3
5	Іванець Дмитро	2	3	2	2,3
6	Караїм Ірина	3	2	2	2,3
7	Карпова Софія	2	1	1	1,3
8	Кутира Кароліна	3	3	2	2,7
9	Мандибур Віталій	3	3	3	3
10	Мандрика Вероніка	1	2	2	1,7
11	Микитин Денис	2	2	2	2
12	Новотня Марія	2	2	3	2,3
13	Олексій Діана	2	2	3	2,3
14	Олендер Анастасія	2	1	1	1,3
15	Павелків Ольга	2	2	2	2
16	Панчишин Діана	2	1	2	1,7
17	Радай Ігор	3	2	2	2,3
18	Радзівіл Соломія	3	3	3	3

19	Рудько Мар'яна	1	2	2	1,7
20	Семенюк Вадим	1	1	1	1
21	Семчишин Віра	2	3	2	2,3
22	Стриковська Іванна	2	2	3	2,3
23	Федьковський Платон	1	2	1	1,3
24	Якимчук Тарас	2	2	2	2

Таблиця 3

Визначення рівня сформованості показників в учнів 4-Б класу

№ п/п	Прізвище та ім'я Учня	Завдання			Середній показник
		№1	№2	№3	
1	Бобик Софія	2	3	2	2,3
2	Воляник Артем	2	1	1	1,3
3	Гураль Аліна	2	2	3	2,3
4	Гнатюк Соломія	3	3	3	3
5	Дутка Олена	2	2	2	2
6	Кононенко Яніна	3	2	2	2,3
7	Коростинський Олег	1	2	1	1,3
8	Крайовський Роман	2	3	2	2,3
9	Ліпкевич Іванна	2	3	3	2,7
10	Лісецький Матвій	2	2	2	2
11	Мамаєвський Назар	3	3	3	3

12	Моспан Артем	2	2	3	2,3
13	Новотній Богдан	1	2	2	1,7
14	Поляк Остап	2	2	2	2
15	Романюк Катерина	2	1	2	1,7
16	Степчук Вікторія	1	1	2	1,3
17	Степчук Денис-Іван	1	1	1	1
18	Самуляк Микола	2	1	2	1,7
19	Татусько Анна	2	3	2	2,3
20	Цінцірук Кирило	1	2	1	1,3
21	Ясінський Андрій	2	3	1	2
22	Яцина Олександра	1	2	2	1,7

Кількісні результати констатувального дослідження було відображено у відсоткових показниках для кожного класу:

4-А клас

17 % учнів мають високий рівень

62 % учнів мають середній рівень

21 % учнів мають низький рівень

4-Б клас

14 % учнів мають високий рівень

63 % учнів мають середній рівень

23 % учнів мають низький рівень

Результати, отримані завдяки констатувальному експерименту свідчать про доцільність проведення цілеспрямованої роботи щодо збагачення знань молодших школярів з курсу «Основи Християнської етики», оволодіння категоріями морально-етичної сфери, вміннями та навичками, передбаченими

програмою курсу; актуальність оптимізації та впровадження нових прийомів дистанційного навчання, використання сучасних, дієвих засобів активізації навчальної діяльності школярів з використанням інтерактивних методів і прийомів. Нами було досягнути поставленої мети – виміряти показники сформованості об'єкту дослідження у двох паралельних класах. Ми також провели якісний аналіз одержаних результатів. Згідно аналізу результатів, 4-Б клас був нами визначений як експериментальний, а 4-А – контрольний⁶⁹.

У процесі констатувального експерименту ми виявили, що школярі добре володіють набутими навичками та вміннями, але не достатньо активно впроваджують у своїй діяльності морально-етичні пошуки, виявляють невисокий рівень навчальної мотивації, а також труднощі у виконанні самостійних завдань, що в умовах дистанційного навчання може здійснити негативний вплив на результативність навчання. Це обумовило проведення подальшої роботи щодо вдосконалення і трансформації підходів до використання інтерактивних методів в умовах дистанційного навчання у досліджуваних групах.

2.3. Експериментальний етап дослідження: апробація методики використання інтерактивних методів на уроках християнської етики в початковій школі в умовах дистанційного навчання

Дослідивши та з'ясувавши головні теоретичні положення проблеми, що досліджується, а також провівши якісний та кількісний аналіз констатувального етапу експерименту, ми здійснили апробацію запропонованої стратегії оптимізації використання інтерактивних методів на уроках християнської етики в початковій школі в умовах дистанційного навчання. З цією метою було проведено експериментальне навчання учнів 4-Б класу в рамках формувального етапу педагогічного експерименту.

⁶⁹ Волков Б.С., Волкова Н.В., Губанов А.В. Методология и методы педагогического исследования : Учебное пособие для вузов. 6-е изд. испр. и доп. М.: Академический Проспект, 2010. 382 с.

Основною платформою для дистанційного навчання було обрано Google Meet, яка надає можливість відеоконференцій, є доволі зрозумілою і знайомою учням. Для організації роботи використовували Google Classroom, можливості Google Календар та месенджери.

В основу організації експериментального навчання ми поклали наступні принципи, які є умовою успішного використання інтерактивних технологій у навчанні:

- Принцип активності – долучайте усіх учасників до активного спілкування, обговорення і вирішення задач;
- Принцип зворотного зв'язку – заохочуйте обговорювати висловлені аргументи чи заперечення;
- Принцип експерименту – спонукайте шукати нові шляхи вирішення поставлених задач;
- Принцип довіри – розвінчайте стереотип суворого вчителя та пасивного учня, який сприймає готову інформацію;
- Принцип рівності поглядів – не нав'язуйте власну позицію, а лише висловлюйте свою думку нарівні з іншими учасниками навчального процесу⁷⁰.

Метою інтерактивного навчання для нас було: розвивати комунікативні навички, створювати комфортні умови та сприятливе емоційне середовище для всіх учасників заняття, формувати навички роботи в команді та вміння висловлювати свої думки, викликати інтерес до навчання та внутрішню мотивацію, розкривати творчий потенціал⁷¹.

В умовах дистанційного навчання доречним є дотримання наступних рекомендацій для організації ефективної інтерактивної взаємодії:

- 1) залучіть до роботи усіх без винятку учнів, давши завдання залежно від індивідуальних особливостей кожного;

⁷⁰ Ющенко І.В. Впровадження інтерактивних технологій навчання на уроках в початкових класах//Початкове навчання та виховання. –2010.-№2.-С.2-7.

⁷¹ Пометун, О. І. Сучасний урок : інтерактивні технології навчання / О. І. Пометун, Л. В. Пироженко. – К. : А.С.К., 2004 – 192 с.

- 2) подбайте про психологічну готовність учнів створіть комфортне середовище шляхом доброзичливого спілкування;
- 3) виявляйте терпимість та толерантність до будь-якої думки вислухайте всіх учасників, поважаючи їх погляди;
- 4) будьте уважними до побажань учнів під час формування груп;
- 5) не застосовуйте на одному занятті більше трьох інтерактивних вправ;
- 6) пам'ятайте, що інтерактивні уроки оптимально проводити при невеликій кількості учасників⁷².

Налагодивши комунікацію з класом, ми проводили уроки з використанням сервісів для відеоконференцій. Під час відео-уроків в режимі онлайн ми часто використовували інтерактивну вправу мікрофон. Зокрема, під час уроку «Виявляємо милосердя» (урок №4) учасники отримали завдання розповісти приклади милосердя з особистого досвіду, а щоб активізувати учнів, мотивувати їх до слухання однокласників, ми трансформували вправу «Мікрофон», адаптували її під можливості та завдання уроку і кожен учень, завершивши свою розповідь, називав того, хто говоритиме наступним, передаючи «мікрофон» («естафету»). В умовах дистанційного навчання назва вправи є особливо доречною, адже учні перед тим як відповісти на запитання справді вмикають мікрофон на пристрої⁷³.

Адаптувати інтерактивну вправу «Сенкан» нам вдалося з використанням сервісу Padlet (додаток Г), де було розміщено правила виконання вправи, зразок виконання та коротку додаткову інформацію. Написані сенкани учні відправляли в клас у Google Classroom. Після того, як учні добре засвоїли правила написання сенкана, ми часто використовували цю вправу під час знайомства з новими поняттями і категоріями. Приклад сенкана для поняття «ближній»:

⁷² Кухаренко В. М., Рибалко О. В., Сиротенко Н. Г. Дистанційне навчання: умови застосування. Дистанційний курс: Навч. Посібник 3-є вид./ За ред. Кухаренка В. М. – Харків: НТУ «ХП», „Тарсінг”, - 2012.

⁷³ Комар О. Інтерактивні методи як інноваційна діяльність сучасного вчителя початкової школи. //Початкова школа. –2010.-№7.-С.47- 49.

Ближній

Близький, знайомий

Допомагає, дружить, втішає

Людина, яка біля мене

Товариш

Ця інтерактивна технологія є особливо цінною з огляду на інтегрований підхід до навчання, адже дає змогу інтегрувати знання з української мови. Вправа сенкан уже відома дітям, однак її застосування поза уроком української мови може спантеличити учнів, тому важливо повторити з класом правила та подати їм приклад. Правила написання сенкана:

- 1) Перший рядок має містити слово, яке позначає тему (звичайно, це іменник).
- 2) Другий рядок – це опис теми, який складається з двох слів (два прикметники)
- 3) Третій рядок називає дію, пов'язану з темою, і складається з трьох слів (звичайно, це дієслова).
- 4) Четвертий рядок є фразою, яка складається з чотирьох слів і висловлює ставлення до теми, почуття з приводу обговорюваного.
- 5) Останній рядок складається з одного слова — синоніма до першого слова, в ньому висловлюється сутність теми, ніби робиться підсумок⁷⁴.

За допомогою сервісу Padlet також було організовано роботу в групах. Для цього попередньо поділивши клас на групи (5-6 учасників), запропонували учням розв'язати життєві ситуації. Кожна група отримала окрему історію і кожен з учнів повинен був коротко описати на дошці Padlet свій варіант відповіді. Учасники групи дають свою оцінку думкам один одного за допомогою опції «коментувати». Якщо керівник вмикає цю опцію, то вихованці можуть коментувати виконанні завдання один одного. Рекомендується використовувати для оцінювання роботи «Формулу 3-2-1». Ця формула

⁷⁴ Крамаренко С.Г. Інтерактивні техніки навчання, як засіб розвитку творчого потенціалу учнів // Відкритий урок. – 2002. – № 5-6. – С.7-10.

допомагає керівнику переглянути роботи своїх вихованців з точки зору конструктивної критики. Кожен вихованець може записати під роботою іншого: три позитивні моменти – що сподобалося у роботі найбільше; поставити два запитання; дати рекомендацію, що можна використати, щоб покращити дану роботу. Цією формулою може також скористатися і керівник. У Padlet є така функція як рейтинг, кожен роботу можна оцінити за допомогою різноманітних позначок (смайлики, зірочки та ін.)⁷⁵.

Дещо складнішою, однак не менш ефективною є групова над створенням спільної презентації. В умовах дистанційного навчання це стає справжнім спільним проектом. Дуже цікавим інструментом для дистанційної роботи в цьому контексті є Google Presentation. На цій платформі можна створювати, редагувати й проводити презентації, а також працювати над ними з іншими користувачами. Під час опрацювання теми «Творимо добро» (урок № 6) діти отримали завдання, попередньо розподіливши хто в якій групі працює. Оскільки в експериментальному класі є практика роботи з групами, то завдання було наступним: 1-й слайд заповнює перша група, 2-й слайд – друга група. Після цього провели он-лайн зустріч на якій переглянути цю презентацію і були дані поради для успішного завершення проекту. Темою спільної презентації-проекту була «Матеріальні та духовні блага». Такий прийом дає змогу активізувати навчальний інтерес учнів, розвинути пошукові навички, творчість. Дана робота вимагає постійного і ретельного супроводу від вчителя, оскільки інтерфейс сервісу мало знайомий учням, та, не дивлячись на це, дидактична цінність таких завдань є вагомим⁷⁶⁷⁷.

Зручним та цікавим для дітей є інтерактивний сервіс Kahoot!. Це платформа, яка дає змогу створювати інтерактивні навчальні ігри: вікторини, обговорення, опитування. Сервіс дає змогу створювати інтерактивні навчальні

⁷⁵ МОН роз'яснює як організувати навчання в умовах карантину : [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://nus.org.ua/questions/mon-roz-yasnyuye-yak-organizovuvaty-navchannya-v-umovah-karantynu/> (дата звернення: 13.08.2021)

⁷⁶ Дистанційні технології в освіті. Збірник науково-методичних рекомендацій щодо організації виховання, навчання та розвитку учасників освітнього процесу під час карантину : [Електронний ресурс]. Режим доступу: https://drive.google.com/file/d/1BXsd-Uv8HzSGf2BnYfl_ttd9iy2YGXgi/view (дата звернення: 22.08.2021)

⁷⁷ Ярошенко О. Г. Групова навчальна діяльність школярів: теорія і методика. – К.: Партнер, 1997. – 193с.

ігри, що складаються з низки запитань з кількома варіантами відповідей. Такі ігрові форми роботи можуть бути застосовані для перевірки знань школярів. Ми відзначили зростання навчального інтересу, ініціативності учнів під час виконання вікторин у такому форматі в порівнянні зі стандартними тестами Google Classroom. Цьому сприяли яскрава графіка платформи, зручний інтерфейс, можливість додавати в завдання фото, учні мають змогу слідкувати за своїм прогресом. В ході експериментального навчання ми часто використовували інтерактивні вікторини, зокрема під час вивчення тем «Вчимося прощати», «Творимо добро», «Вчимося щедрості»⁷⁸.

Інтерактивна технологія «Мозковий штурм», на наш погляд, також є доречною на уроках Християнської етики. В умовах дистанційного навчання ми втілювали цей прийом за допомогою інтерактивної онлайн дошки Lino (також можна використовувати сервіси Padlet чи Miro), де вчитель має змогу писати в режимі реального часу запитання, а учні на віртуальних стікерах фіксують відповіді. Таким чином відбувається залучення дітей до дискусії, активізується критичне мислення, відбувається продуктивний діалог. За допомогою опції «коментувати» учні можуть писати коментарі один одному. Цей прийом було використано як для з'ясування значення морально-етичних категорій, з якими ознайомлювалися, так і для розв'язання ситуативних завдань. Наприклад, учням було запропоновано дати визначення поняттю «співчуття» (урок №8). Під час мозкового штурму було зібрано такі ідеї: «сум за невдачі іншого», «розуміння проблем чужих людей», «втішати ближнього», «жаліти друга, коли йому погано» та інші. Після своєрідного обговорення через коментарі учні досягли спільної думки та сформувавши своє визначення. Така робота сприяє більш глибокому розумінню, активізує та структурує мислення^{79,80}.

Особлива увага під час експериментального навчання надавалася самостійності роботи учнів. Щоб заохотити школярів працювати самостійно, ми

⁷⁸ Анісімов, О.С. Розвиваючі ігри. Ігротехніка. Методологія / О.С.Анісімов. - М, 2006. - 256 с.

⁷⁹ Формування духовно-моральних цінностей засобами курсу «Біблійна історія та християнська етика». Навчально-методичний посібник за редакцією І.Г.Ковровського. – Біла Церква, 2010. –110 с.

⁸⁰ Коменева І.Л. Активізація розумової діяльності учнів засобами стратегії розвитку критичного мислення. //Початкове навчання та виховання. –2009.-№13.-С.4-8.

уникали критики, жодним чином не транслювали учасникам навчального процесу незадоволення їх відповідями чи роботою, виключили фразу «це неправильна думка». Натомість, вчитель хвалив за виконання завдань самостійно навіть, якщо були присутні значні помилки. Завдяки інтерактивному характеру цілеспрямованого навчального та виховного впливу на дітей, останні могли самі бачити і розуміти свої помилки чи помилки однокласників⁸¹.

Отже, використання інтерактивних технологій навчання є можливим і необхідним в умовах дистанційного навчання, зокрема предметів морально-етичного циклу. Не варто перенасичувати навчання інтерактивами, перетворюючи їх в лише гру, а ґрунтовно добирати відповідно до освітніх завдань, – така умова результативності навчання з використанням інтерактивних технологій. Інтерактивні методи навчання, які вчитель може адаптувати до можливостей та специфіки навчання он-лайн, доречно застосовувати паралельно зі сучасними інтерактивними сервісами і платформами чи окремими їх інструментами, які здатні активізувати навчальну діяльність молодших школярів, формувати стійкий інтерес до навчання, сприяти розвитку когнітивних процесів: пам'яті, уваги, мислення, оптимізувати навчальний час і виховувати самостійність.

2.4. Аналіз ефективності використання інтерактивних методів на уроках християнської етики в умовах дистанційного навчання та основні рекомендації

Протягом вересня-жовтня 2021 року в 4-Б класі, який був обраний експериментальним, Радехівського ОЗЗСО проводили зі школярами цілеспрямовану роботу з використанням інтерактивних методів навчання, яка була орієнтована на розвиток предметних компетентностей учнів, міжкультурної компетентності, формування морально-етичних орієнтирів, збагачення знань із курсу «Основи християнської етики» та розширення

⁸¹ Пометун О. Як оцінити діяльність учнів на інтерактивному уроці // Доба. 2002. – №2. – С.2-6.

світоглядних орієнтирів, оптимізацію навчального часу, формування самостійності та навчальної мотивації. Предметом дослідження були особливості застосування інтерактивних методів на уроках християнської етики в умовах дистанційного навчання. Необхідна умова, дистанційна форма навчання, була забезпечена і повністю реалізована. Опісля нами було проведено контрольну діагностику рівня сформованості знань, навичок учнів та результатів виховної роботи.

Контрольне дослідження здійснювалося за методикою, що застосовувалася на констатувальному етапі, з використанням наступних завдань: завдання № 1 «Виконання тесту», завдання № 2 «Робота з притчею», завдання № 3 «Встановлення відповідності». Для контрольної діагностики ми додали ще одне завдання – завдання № 4 «Розв'язання ситуації», що передбачало аналіз і вибір варіанту дій в ситуації морально-етичного вибору. Аналіз результатів показав, що в школярів в обох класах (експериментальному і контрольному) змінився рівень знань молодших школярів з курсу «Основи Християнської етики», оволодіння категоріями морально-етичної сфери, вміннями та навичками, передбаченими програмою курсу⁸²⁸³.

4-А клас (контрольний)

17 % учнів мають високий рівень

66 % учнів мають середній рівень

17 % учнів мають низький рівень

4-Б клас (експериментальний)

23 % учнів мають високий рівень

68 % учнів мають середній рівень

9 % учнів мають низький рівень

Порівняння результатів констатувального та контрольного зрізів для контрольної групи (КГ) та експериментальної групи (ЕГ) подано у вигляді діаграми (рис. 3).

⁸² Підготовка майбутнього вчителя до впровадження педагогічних технологій : Навч. посіб. / О.М.Пехота та ін. ; За ред. І.А.Зязюна, О.М.Пехоти. – К. : Вид-во А.С.К., 2003. – 240 с.

⁸³ Гончаренко С. У. Педагогічні дослідження: Методологічні поради молодим науковцям / С. У. Гончаренко – Київ – Вінниця: ТОВ фірма «Планер», 2010. – 308 с.

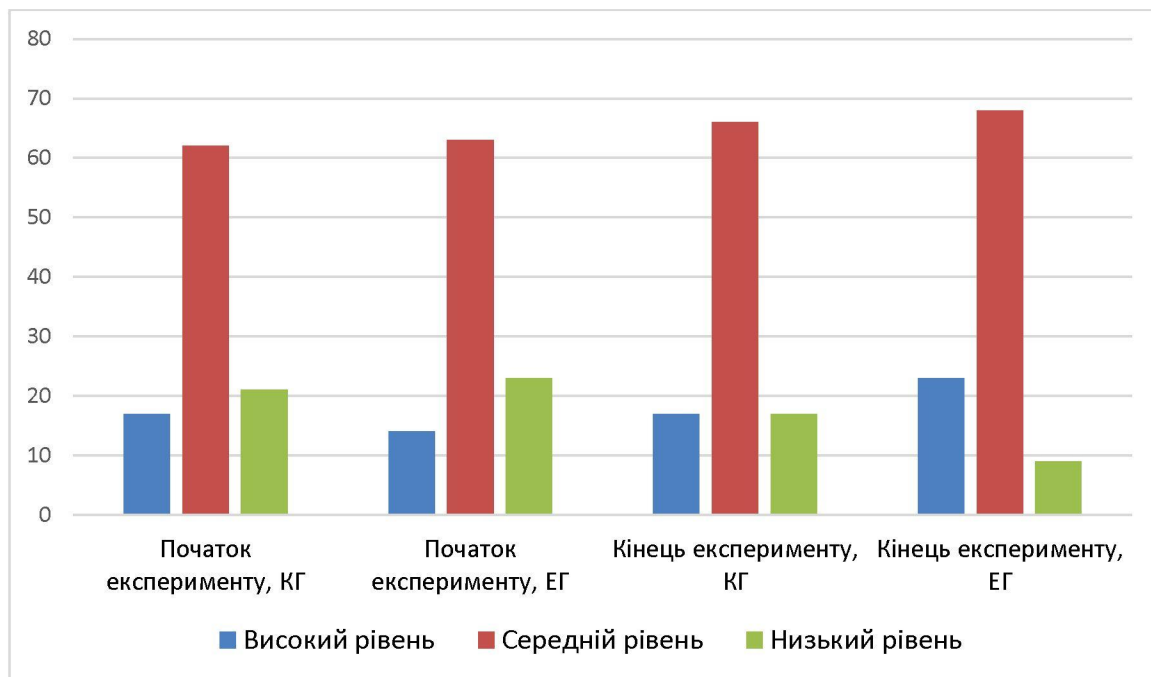

Рис. 3. Порівняння кількісних показників констатувального та контрольного зрізів педагогічного експерименту

Аналіз кількісних даних дозволяє відзначити покращення результатів виділених показників у молодших школярів, побачити динаміку їх розвитку протягом експерименту. Аналіз контрольного діагностування показав, що у експериментальній групі значно зменшилась кількість дітей, що належать до низького рівня сформованості досліджуваних показників, їх стало 9% (було 23%), віднесених до середнього рівня стало 68 % (було 63%), збільшилась кількість учнів, віднесених до високого рівня – 23% (було 14%). У контрольній групі показники змінилися не сильно: дещо зменшилась кількість дітей, що належать до низького рівня – 17% (було 21%), кількість віднесених до високого рівня не змінилася – 17%, віднесених до середнього рівня стало 60% (було 62%).

Аналізуючи результати дослідження, варто підкреслити, що значно зросла ініціативність учнів, їх пізнавальна активність, інтерес до навчання. Вони стали більш незалежними, самостійними, наполегливими. Діти із цікавістю приймали участь у вирішенні різних завдань, вирішенні морально-

етичних ситуацій, намагалися діяти та мислити оригінально. Учні аналізують, виокремлюють, співставляють, виділяють головне, вилучають непотрібне, змінюють, мислячи нестандартно та творчо. Методична й цілеспрямована робота щодо використання інтерактивних методів навчання також сприяла інтенсифікації навчального процесу, дозволила охопити і якісно засвоїти великий обсяг матеріалу за короткий термін, що є актуальним в умовах дистанційного навчання⁸⁴.

Отже, інтерактивні методи і технології навчання підвищують мотивацію до навчання, сприяють самостійності у виконанні завдань та в організації своїх навчальних пошуків, усвідомленому засвоєнню матеріалу. Вони допомагають формувати здатність робити етичні висновки з вивчених історій Святого Письма, християнських притч та життя Святих та простих людей, готовність втілювати духовно-етичні цінності в повсякденному житті та давати моральну оцінку власним діям. Виконання учнями інтерактивних вправ на уроках християнської етики може вселити впевненість у своїх здібностях (особливо в молодших школярів), яка часом так необхідна в процесі навчання⁸⁵.

В процесі навчання з використанням інтерактивних методів якісно покращилися навички висловлення власної думки та її аргументування, дещо зросли комунікативні навички.

Отже, проведене дослідження засвідчило підвищення ефективності уроків християнської етики в початкових класах в умовах дистанційного навчання завдяки використанню інтерактивних технологій. При цьому ефективність використання інтерактивних методів на уроках християнської етики в умовах дистанційного навчання безпосередньо залежить від ряду умов та чинників таких, як професійна компетентність та цифрова грамотність вчителя, належна організація навчання. Завдання дослідження були реалізовані

⁸⁴ Шкільні технології навчання і виховання. Навчально-методичний посібник під ред. Пенкрат Л.В. - Мн., БДПУ, 2009.

⁸⁵ Горгош Л. І. Інтеграція інноваційних та традиційних технологій в навчально-виховному процесі початкової школи.//Розкажіть онуку. -2009.-№1-2.-С.4-14.

повністю. Одержані результати вдалося проаналізувати та дати оцінку ефективності експериментальної роботи.

В умовах дистанційного навчання методика використання інтерактивних технологій зазнала певних трансформацій, результатом яких стала оптимізація навчальної та виховної діяльності, яка характеризується вмотивованістю, стійким інтересом, проблемними пошуками, активною ініціативністю, достатньою продуктивністю.

Під час планування та здійснення дистанційного навчання в школі головне завдання вчителя – запобігти навчальним втратам чи мінімізувати їх. У першому розділі нашого дослідження ми розглянули переваги та ризики, які несе дистанційна форма навчання. Один із таких ризиків – втрата учнівського інтересу та внутрішньої мотивації через одноманітність та односторонність взаємодії учасників навчального процесу, коли активність учня зводиться до мінімуму і навчання в режимі on-line перетворюється на лекцію, сухе вичитування матеріалу з поодинокими однотипними завданнями (тести, опитування, самостійні роботи) в якості домашньої роботи⁸⁶.

Аналіз результатів експерименту дозволив нам розробити шляхи оптимізації методики використання інтерактивних методів в умовах дистанційного навчання.

Щоб забезпечити усі необхідні умови для успішної реалізації навчальних цілей і досягнення результатів, підходи до організації та діяльнісного втілення дистанційного навчання потребують ґрунтовної оптимізації. Результатом такої оптимізації повинне стати урівноваження можливостей дистанційного навчання відносно очного (стаціонарного). В контексті цього інтерактивні технології навчання варті, на нашу думку, особливої уваги. Адже ефективне використання інтерактивних методів, які є дієвими під час навчання у класі, може бути неможливим для дистанційного навчання.

⁸⁶ Муковіз, О. П. Основи організації дистанційного навчання у системі неперервної освіти : [методичні рекомендації] / О. П. Муковіз. – Умань : ФОП Жовтий О. О., 2016. – 66 с.

Таким чином, оптимізація методики використання інтерактивних методів в умовах дистанційного навчання може відбуватися двома шляхами: *адаптації* та *пошуку*.

Перший шлях – це адаптація тих інтерактивних технологій, які є «класичними», звичними для традиційного очного навчання до можливостей та специфік тих чи інших інструментів та сервісів дистанційного навчання⁸⁷.

Наприклад, така відома усім вправа «Мозковий штурм» без проблем реалізовується завдяки інтерактивним аркушам чи електронним інтерактивним дошкам, при чому не змінюється ні форма ні зміст вправи. Вправу «Сенкан» зможемо адаптувати завдяки можливостям інтерактивних аркушів, Google-документів чи платформ для відеоконференцій. «Продовж речення» чи «Мікрофон» також можна використовувати під час дистанційного навчання в процесі взаємодії з класом через засоби відеозв'язку тощо⁸⁸.

Перед застосуванням інтерактивних методів в процесі навчання з використанням сервісів для відеоконференцій озвучте або сформулюйте спільно з учасниками правила поведінки на занятті. Наприклад, такі:

- кожна озвучена думка — важлива;
- неправильних думок не існує;
- не бійтеся висловлюватись;
- ми всі — рівні партнери обговорюємо думки, а не людей;
- висловлюємося чітко, лаконічно, предметно;
- слухаємо одне одного;
- озвучуємо лише обґрунтовані докази⁸⁹.

Сутність другого шляху оптимізації, який ми називаємо «пошук», полягає у пошуку, вивченні та включенні в навчальний процес різних можливостей специфічних сервісів, призначених для дистанційного навчання

⁸⁷ Смутьсон М. Л. Дистанційне навчання: психологічні засади : [монографія] / [М. Л. Смутьсон, Ю. І. Машбиць, М. І. Жалдак М. І. та ін.]. – Кіровоград : ІмексЛТД, 2012. – 240 с.

⁸⁸ Дистанційні технології в освіті. Збірник науково-методичних рекомендацій щодо організації виховання, навчання та розвитку учасників освітнього процесу під час карантину https://drive.google.com/file/d/1BXsd-Uv8HzSGf2BnYfl_ttd9iy2YGXgi/view

⁸⁹ Кухаренко В. М., Рибалко О. В., Сиротенко Н. Г. Дистанційне навчання: умови застосування. Дистанційний курс: Навч. Посібник 3-є вид./ За ред. Кухаренка В. М. – Харків: НТУ"ХП", „Тарсінг”, - 2012.

чи цілих окремих платформ, які носять ознаки інтерактивності. На сьогоднішній день існує безліч інтернет-платформ, які створені саме для організації дистанційного навчання і їх кількість постійно зростає, слідуючи вимогам часу, а також є немало платформ, окремі можливості яких, окрім іншого, можна ефективно застосовувати в освітньому процесі. Однак, робота з такими сервісами вимагає не лише педагогічної майстерності вчителя, а й достатнього рівня цифрової грамотності⁹⁰.

Оптимізація методики використання інтерактивних методів в умовах дистанційного навчання згідно другому шляху можлива за наступних умов:

- високий рівень цифрової та медіаграмотності вчителя;
- глибоке розуміння сутності поняття «інтерактивність»;
- інноваційність педагога, відкритість новому;
- педагогічна майстерність та педагогічна творчість;
- належне технологічне забезпечення⁹¹.

Оскільки практика дистанційного навчання у державних загальноосвітніх школах України залишається доволі молодою, то напрацювань та інструкцій, які б дозволили вчителям впевнено реалізовувати таке навчання небагато. В таких умовах вчитель стає дослідником і креатором (творцем). Його завданнями в процесі оптимізації методики використання інтерактивних методів в умовах дистанційного навчання є наступні:

- 1) ознайомлення з існуючими та доступними сервісами й платформами для дистанційного навчання;
- 2) їх вивчення, аналіз можливостей та інструментів, які вони надають;
- 3) з'ясування та практична перевірка їх інтерактивного потенціалу;
- 4) розробка авторських інтерактивних вправ і завдань відповідно до програмного матеріалу та календарно-тематичного плану за допомогою можливостей платформ, сервісів та інструментів дистанційного навчання;

⁹⁰ Жулкевська В. О. Теоретико-методологічні основи дистанційного навчання / Жулкевська В. О. // Педагогіка і психологія професійної освіти: Науково-методичний журнал. - 2002. – С. 52-59.

⁹¹ Кухаренко В. М., Рибалко О. В., Сиротенко Н. Г. Дистанційне навчання: умови застосування. Дистанційний курс: Навч. Посібник 3-є вид./ За ред. Кухаренка В. М. – Харків: НТУ"ХП", „Тарсінг", - 2012.

- 5) їх включення в навчальний процес, робота з учнями;
- 6) рефлексія, аналіз ефективності та робота з помилками⁹².

Перелік цих завдань одночасно є алгоритмом дій, який відображає роботу вчителя щодо оптимізації методики використання інтерактивних методів в умовах дистанційного навчання, яка здійснюється шляхом пошуку. Варто зазначити, що багато сервісів, які дають можливості вчителю реалізувати інтерактивність дистанційно, є англomовними. Тому зручність користування ними вимагає від вчителя базового володіння мовою. Однак, інтерфейси цих платформ є зручними і часто інтуїтивно зрозумілими для людини, яка готова їх вивчати⁹³.

Серед можливостей інтернет-сервісів дистанційного навчання, які характеризуються інтерактивністю, найпопулярнішими є: інтерактивні аркуші, інтерактивні презентації, ментальні карти, цифрові інтерактивні дошки, онлайн ігри, інтерактивні вікторини, вправи та завдання. Для цього можна використовувати, як ми уже зазначили, різноманітні платформи та сервіси (додаток А).

Отже, оптимізувати методику використання інтерактивних методів в умовах дистанційного навчання вчитель може через особистий діяльнісний підхід. Безумовно, педагогічна майстерність педагога є важливою умовою ефективності цієї діяльності, але вона повинна доповнитися цифровою грамотністю та креативністю. Важливо також розуміти доречність тих чи інших інтерактивних технологій для відповідної теми, часу, індивідуальних особливостей класу чи окремих учнів та не перенасичувати навчання інтерактивами, дбаючи не про кількість, а про якість та ефективність. Вибір шляху оптимізації методики використання інтерактивних методів в умовах дистанційного навчання вчитель здійснює відповідно до визначених навчальних цілей та мети уроку, найбільш доречним буде синтез шляхів

⁹² 35 інструментів для дистанційного навчання — добірка НУШ. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://nus.org.ua/articles/30-instrumentv-dlyadystantsijnogo-navchannya-dobirka-nush/> (дата звернення: 29.07.2021).

⁹³ Лобода О.М. Застосування інноваційних технологій в освіті України. Сучасна молодь в світі інформаційних технологій: матеріали I Всеукр. наук.- практ. конф., м.Херсон, 15 трав. 2020р. ХДАУ, 2020. С.71-73.

адаптації та пошуку. Нехтування інтерактивними технологіями є неприпустимим як з погляду на психолого-педагогічні особливості молодших школярів, так і зі специфіки дистанційного навчання.

Описані шляхи оптимізації методики використання інтерактивних методів в умовах дистанційного навчання ми запропонували для впровадження в навчанні християнської етики молодших школярів Радехівського ОЗЗСО.

Висновки до другого розділу

У процесі дослідження з метою перевірки ефективності використання інтерактивних методів на уроках християнської етики в умовах дистанційного навчання було проведено педагогічний експеримент.

Перший, констатувальний, етап дав змогу виявити актуальний рівень знань та навичок учнів перед апробацією експериментальної методики. Діагностика відбувалася через визначення рівня сформованості кожного з запропонованих і описаних критеріїв за допомогою розроблених завдань. Такими критеріями були: біблійно-історична обізнаність, Морально-етична компетентність, культурно-мистецька обізнаність, самостійність пошуку та креативність, ставлення учня до предмета.

Результати, отримані завдяки констатувальному експерименту свідчать про доцільність проведення цілеспрямованої роботи щодо збагачення знань молодших школярів з курсу «Основи Християнської етики», актуальність оптимізації та впровадження нових прийомів дистанційного навчання, використання сучасних, дієвих засобів активізації навчальної діяльності школярів з використанням інтерактивних методів і прийомів. Було здійснено вимір показників сформованості об'єкту дослідження у двох паралельних класах та проведено якісний аналіз одержаних результатів. Згідно аналізу результатів, 4-Б клас був визначений як експериментальний, а 4-А – контрольний.

Організація формувального експерименту передбачала навчання предмету «Християнська етика» засобами дистанційного навчання в експериментальному класі. Навчання відбувалося згідно визначеної програми та річного календарно-тематичного плану. Метою інтерактивного навчання для нас було: розвивати комунікативні навички, створювати комфортні умови та сприятливе емоційне середовище для всіх учасників заняття, формувати навички роботи в команді та вміння висловлювати свої думки, викликати інтерес до навчання та внутрішню мотивацію, розкривати творчий потенціал. Особлива увага під час експериментального навчання надавалася самостійності роботи учнів.

Предметом дослідження були особливості застосування інтерактивних методів на уроках християнської етики в умовах дистанційного навчання. Необхідна умова, дистанційна форма навчання, була забезпечена і повністю реалізована. Опісля було проведено контрольну діагностику рівня сформованості знань, навичок учнів та результатів виховної роботи.

Аналіз результатів дослідження виявив, що значно зросла ініціативність учнів, їх пізнавальна активність, інтерес до навчання. Вони стали більш незалежними, самостійними, наполегливими. Діти із цікавістю приймали участь у вирішенні різних завдань, вирішенні морально-етичних ситуацій, намагалися діяти та мислити оригінально. Учні аналізують, виокремлюють, співставляють, виділяють головне, вилучають непотрібне, змінюють, мислячи нестандартно та творчо. Методична й цілеспрямована робота щодо використання інтерактивних методів навчання також сприяла інтенсифікації навчального процесу, дозволила охопити і якісно засвоїти великий обсяг матеріалу за коротший термін, що є актуальним в умовах дистанційного навчання.

Щоб забезпечити усі необхідні умови для успішної реалізації навчальних цілей і досягнення результатів, підходи до організації та діяльнісного втілення дистанційного навчання потребують ґрунтовної

оптимізації. Результатом такої оптимізації повинне стати урівноваження можливостей дистанційного навчання відносно очного (стаціонарного).

Оптимізація методики використання інтерактивних методів в умовах дистанційного навчання може відбуватися двома шляхами: *адаптації* та *пошуку*. Перший шлях – це адаптація тих інтерактивних технологій, які є «класичними», звичними для традиційного очного навчання до можливостей та специфік тих чи інших інструментів та сервісів дистанційного навчання. Сутність другого шляху оптимізації полягає у пошуку, вивченні та включенні в навчальний процес різних можливостей специфічних сервісів, призначених для дистанційного навчання чи цілих окремих платформ, які носять ознаки інтерактивності. Однак, робота з такими сервісами вимагає не лише педагогічної майстерності вчителя, а й достатнього рівня цифрової грамотності.

Серед можливостей інтернет-сервісів дистанційного навчання, які характеризуються інтерактивністю, найпопулярнішими є: інтерактивні аркуші, інтерактивні презентації, ментальні карти, цифрові інтерактивні дошки, онлайн ігри, інтерактивні вікторини, вправи та завдання. Інтерактивні методи навчання, які вчитель може адаптувати до можливостей та специфіки навчання он-лайн, доречно застосовувати паралельно зі сучасними інтерактивними сервісами і платформами чи окремими їх інструментами, які здатні активізувати навчальну діяльність молодших школярів, формувати стійкий інтерес до навчання, сприяти розвитку когнітивних процесів: пам'яті, уваги, мислення, оптимізувати навчальний час і виховувати самостійність.

Описані шляхи оптимізації методики використання інтерактивних методів в умовах дистанційного навчання ми запропонували для впровадження в навчанні християнської етики молодших школярів Радехівського ОЗЗСО.

Таким чином, ефективність використання інтерактивних методів на уроках християнської етики в умовах дистанційного навчання безпосередньо залежить від ряду умов та чинників таких, як професійна компетентність та цифрова грамотність вчителя, належна організація навчання. Завдання експериментального дослідження були реалізовані повністю.

ВИСНОВКИ

Навчання християнської етики та морально-етичне виховання становлять цілісну структуровану систему форм, методів та прийомів, в основі якої лежать загальнодидактичні та власне предметні принципи навчання. Ця система, зазнавши впливів Концепції НУШ, продовжує якісно змінюватися відповідно вимогам часу та суспільства, що не залишається поза увагою дослідників.

Узагальненою метою курсу «Основи християнської етики» є формування в школярів християнських моральних чеснот. Задля досягнення цієї мети, вчителю варто ставити чіткі завдання, є: ознайомити учнів з основами християнської моралі, як однієї з першооснов загальнолюдських цінностей; ознайомити дітей з християнськими моральними цінностями (істина, добро, любов, благочестя, гідність, краса, обов'язок, совість, честь); формувати свідому та відповідальну особистість школяра на базі духовних, моральних, культурних цінностей християнства; створити належні морально-етичні умови для самопізнання та самореалізації.

Ключовими підходами у навчанні основ християнської етики є: Аксіологічний (ціннісний) підхід, культурологічний та соціокультурний підходи, Особистісний підхід, Діяльнісний підхід, комунікативний, системний, компетентнісний, синергетичний, принцип теоцентризму, принцип біблійної основи навчання, міжконфесійності, релігійної толерантності, а також принцип добровільності. Серед основних типів уроків християнської етики є: комбінований урок; урок-узагальнення; урок тематичного контролю; урок-екскурсія; урок-акція милосердя.

Варто наголосити, що інтерактивне навчання безпосередньо сприяє соціалізації учнів. Різні форми спільної діяльності допомагають дітям стати активними суб'єктами освітнього процесу, формують відповідальність за готовність приймати рішення, загартовують волю та мотивує до нових самостійних відкриттів.

Інтерактивне навчання – це діалогове навчання, яке виражається взаємодією вчителя та учнів, коли у процес пізнання включені всі учні і кожен з них вносить щось своє, індивідуальне у цей процес, учасники обмінюються знаннями, ідеями, розділяють способи діяльності, а сам процес навчання здійснюється в атмосфері взаємопідтримки і доброзичливості. Інтерактивне навчання має на меті навчити учня використовувати отримані знання й навички не лише під час навчання, а й у соціально-побутових ситуаціях.

Інтерактивна технологія – це система організаційного й методичного інструментарію активного процесу навчання, що виражена через співпрацю, взаємодію, взаємовплив усіх, хто задіяний у ньому. Інтерактивні технології дозволяють інтенсифікувати навчальний процес та активізувати навчально-пізнавальну діяльність школярів. Інтерактивні методи та технології навчання стають все більш актуальними в контексті особистісно-орієнтованого навчання і є своєрідним каталізатором освітнього процесу.

Основний принцип, на якому базується дистанційне навчання – гнучкість місця, часу, темпу та траєкторії навчання. Результативність навчання, організованого в такій формі, залежить від уміння ефективно використовувати ці його переваги.

В сучасних реаліях, для ефективного і безперервного навчання в дистанційному форматі, онлайн-комунікація є незамінною. Вона вимагає необхідної компетентності вчителя в сфері інформаційних технологій, відповідного матеріально-технічного забезпечення усіх учасників навчального процесу (вчитель і учні повинні мати пристрій і доступ до мережі Інтернет), а також дотримання правил кібергігієни та інформаційної безпеки.

Дистанційне навчання володіє широким інструментарієм – це спеціальні електронні платформи та онлайн-ресурси. Онлайн-платформи дистанційного навчання дозволяють створити простір для організації дистанційного навчання, який повинен забезпечити наступні функції: проведення онлайн-уроків; доступ до необхідних електронних навчальних матеріалів; можливість отримувати роботи учнів (тести, творчі роботи, медіафайли тощо); зворотний зв'язок від

вчителя та оцінювання виконаних робіт; можливість ставити запитання та отримувати відповіді поза межами онлайн-уроку.

Експериментальна перевірка ефективності використання інтерактивних методів на уроках християнської етики в умовах дистанційного навчання проводилася методом педагогічного експерименту. Перший, констатувальний, етап дав змогу виявити актуальний рівень знань та навичок учнів перед апробацією експериментальної методики. Діагностика відбувалася через визначення рівня сформованості кожного з запропонованих і описаних критеріїв за допомогою розроблених завдань. Такими критеріями були: біблійно-історична обізнаність, Морально-етична компетентність, культурно-мистецька обізнаність, самостійність пошуку та креативність, ставлення учня до предмета.

Результати, отримані завдяки констатувальному експерименту свідчать про доцільність проведення цілеспрямованої роботи щодо збагачення знань молодших школярів з курсу «Основи Християнської етики», актуальність оптимізації та впровадження нових прийомів дистанційного навчання, використання сучасних, дієвих засобів активізації навчальної діяльності школярів з використанням інтерактивних методів і прийомів. Було здійснено вимір показників сформованості об'єкту дослідження у двох паралельних класах та проведено якісний аналіз одержаних результатів. Згідно аналізу результатів, 4-Б клас був визначений як експериментальний, а 4-А – контрольний.

Організація формульованого експерименту передбачала навчання предмету «Християнська етика» засобами дистанційного навчання в експериментальному класі. Навчання відбувалося згідно визначеної програми та річного календарно-тематичного плану. Метою інтерактивного навчання для нас було: розвивати комунікативні навички, створювати комфортні умови та сприятливе емоційне середовище для всіх учасників заняття, формувати навички роботи в команді та вміння висловлювати свої думки, викликати інтерес до навчання та внутрішню мотивацію, розкривати творчий потенціал.

Особлива увага під час експериментального навчання надавалася самостійності роботи учнів.

Предметом дослідження були особливості застосування інтерактивних методів на уроках християнської етики в умовах дистанційного навчання. Необхідна умова, дистанційна форма навчання, була забезпечена і повністю реалізована. Опісля було проведено контрольну діагностику рівня сформованості знань, навичок учнів та результатів виховної роботи.

Аналіз результатів дослідження виявив, що значно зростає ініціативність учнів, їх пізнавальна активність, інтерес до навчання. Вони стали більш незалежними, самостійними, наполегливими. Діти із цікавістю приймали участь у вирішенні різних завдань, вирішенні морально-етичних ситуацій, намагалися діяти та мислити оригінально. Учні аналізують, виокремлюють, співставляють, виділяють головне, вилучають непотрібне, змінюють, мислячи нестандартно та творчо. Методична й цілеспрямована робота щодо використання інтерактивних методів навчання також сприяла інтенсифікації навчального процесу, дозволила охопити і якісно засвоїти великий обсяг матеріалу за коротший термін, що є актуальним в умовах дистанційного навчання.

Щоб забезпечити усі необхідні умови для успішної реалізації навчальних цілей і досягнення результатів, підходи до організації та діяльнісного втілення дистанційного навчання потребують ґрунтовної оптимізації. Результатом такої оптимізації повинне стати урівноваження можливостей дистанційного навчання відносно очного (стаціонарного).

Оптимізація методики використання інтерактивних методів в умовах дистанційного навчання може відбуватися двома шляхами: *адаптації* та *пошуку*. Перший шлях – це адаптація тих інтерактивних технологій, які є «класичними», звичними для традиційного очного навчання до можливостей та специфік тих чи інших інструментів та сервісів дистанційного навчання. Сутність другого шляху оптимізації полягає у пошуку, вивченні та включенні в навчальний процес різних можливостей специфічних сервісів, призначених для

дистанційного навчання чи цілих окремих платформ, які носять ознаки інтерактивності. Однак, робота з такими сервісами вимагає не лише педагогічної майстерності вчителя, а й достатнього рівня цифрової грамотності.

Серед можливостей інтернет-сервісів дистанційного навчання, які характеризуються інтерактивністю, найпопулярнішими є: інтерактивні аркуші, інтерактивні презентації, ментальні карти, цифрові інтерактивні дошки, онлайн ігри, інтерактивні вікторини, вправи та завдання.

Описані шляхи оптимізації методики використання інтерактивних методів в умовах дистанційного навчання ми запропонували для впровадження в навчанні християнської етики молодших школярів Радехівського ОЗЗСО.

Отже, інтерактивні методи і технології навчання підвищують мотивацію до навчання, сприяють самостійності у виконанні завдань та в організації своїх навчальних пошуків, усвідомленому засвоєнню матеріалу. Вони допомагають формувати здатність робити етичні висновки з вивчених історій Святого Письма, християнських притч та життя Святих та простих людей, готовність втілювати духовно-етичні цінності в повсякденному житті та давати моральну оцінку власним діям.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. 35 інструментів для дистанційного навчання — добірка НУШ. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://nus.org.ua/articles/30-instrumentv-dlyadystantsijnogo-navchannya-dobirka-nush/> (дата звернення: 29.07.2021)
2. Анісімов, О.С. Розвиваючі ігри. Ігротехніка. Методологія / О.С.Анісімов. - М, 2006. - 256 с.
3. Балух В. Релігійні процеси як чинник формування духовності народу // Науковий вісник Чернігівського університету. – 2003. – №6. – С. 11 – 12.
4. Баранівський В. Релігійні чинники в системі духовної культури та освіти // Освіта і управління. – 2005. – №5. – С. 44.
5. Басова О.А., Бельма О.А., Сорокіна В.А. Вивчаємо християнську етику в українській культурі. [Методичний посібник] – Донецьк, 2011. – 418 с.
6. Биков В. Ю. Дистанційне навчання в країнах Європи та США і перспективи для України // Інформаційне забезпечення навчально-виховного процесу: інноваційні засоби технології : монографія / [В. Ю. Биков, О. О. Гриценчук, Ю. О. Жук та ін.] / Академія педагогічних наук України, Інститут засобів навчання. – Київ : Атіка, 2005. – С. 77–140.
7. Биков В. Ю. Технологія розробки дистанційного курсу: Навчальний посібник / За ред. В. Ю. Бикова та В. М. Кухаренка. – К.: Міленіум, 2008. – 324 с.
8. Біда О. Структура і методика інтерактивного уроку / О. Біда // Початкова школа. – 2007.– №7. – С. 4 – 12.
9. Біда О. Структура і методика інтерактивного уроку // Початкова школа. – 2007.– №7. – С. 4 – 12.
10. Селевко, Г.К. Сучасні освітні технології / Г.К.Селевко. - М.: 1998.
10. Бондаренко В. Світська школа і Церква в сучасній Україні: у пошуках співпраці // Освіта. – 2005. – №45. – С. 12 – 13.

11. Васильєва Н.М. Застосування інтерактивних методів навчання на уроках предметів гуманітарного циклу / Н.М. Васильєва // Управління школою. – 2005. – № 34. – С. 22 – 24.
12. Викладання предметів духовно-морального спрямування // Програма Всеукраїнського семінару обласних методистів з духовно-морального виховання. – Острог, 2010. – 11 с.
13. Вихрущ А. В. Основи християнської педагогіки. – Тернопіль: Освіта, 1999. – 168 с.
14. Вишневський О. Релігія і деякі проблеми релігійного виховання в школі // Рідна школа. – 1999. – №4. – С. 3 – 7.
15. Вишневський О. Християнізація виховання // Пам'ять століть. – 2004. – №5. – С. 123 – 128.
16. Влад М.В. Християнська етика: Методичний посібник для вчителів четвертих класів. – Чернівці, 2008. – 99с.
17. Волков Б.С., Волкова Н.В., Губанов А.В. Методология и методы педагогического исследования : Учебное пособие для вузов. 6-е изд. испр. и доп. М.: Академический Проспект, 2010. 382 с.
18. Вукіна Н.В., Дементієвська Н.П. Критичне мислення: як цього навчати. – Х.: Основа, 2007. – 110 с.
19. Гончаренко С. У. Педагогічні дослідження: Методологічні поради молодим науковцям / С. У. Гончаренко – Київ – Вінниця: ТОВ фірма «Планер», 2010. – 308 с.
20. Гончаренко С. У. Український педагогічний енциклопедичний словник / С. У. Гончаренко. – Вид. 2-е, доповн. й випр.. – Рівне. : Волин. береги, 2011. – 552 с.
21. Гончаренко С.У. Український педагогічний словник.- Київ: Либідь,1997,- 376с
22. Горгош Л. І. Інтеграція інноваційних та традиційних технологій в навчально-виховному процесі початкової школи.//Розкажіть онуку.-2009.-№1-2.-С.4-14.

23. Грималюк І. А. Християнська етика. Нестандартні уроки. – Тернопіль: Богдан, 2008. – 68 с.
24. Грицюк О.І. Практичне використання інтерактивних методів навчання на уроках у початковій школі. //Початкове навчання та виховання. – 2011.-№27.-С.2-17.
25. Дистанційні технології в освіті. Збірник науково-методичних рекомендацій щодо організації виховання, навчання та розвитку учасників освітнього процесу під час карантину : [Електронний ресурс]. Режим доступу: https://drive.google.com/file/d/1BXsd-Uv8HzSGf2BnYfl_ttd9iy2YGXgi/view (дата звернення: 22.08.2021)
26. Єльнікова О. Інтерактивні методи навчання, їх місце у класифікації педагогічних інновацій // Дайджест педагогічних ідей та технологій. – 2001. – № 6. – С. 52 – 53.
27. Жулкевська В. О. Теоретико-методологічні основи дистанційного навчання / Жулкевська В. О. // Педагогіка і психологія професійної освіти: Науково-методичний журнал. - 2002. – С. 52-59.
28. Зайченко І.В. Педагогіка. Навчальний посібник для студентів вищих педагогічних навчальних закладів. Чернігів, 2003. – 528 с.
29. Закон України Про освіту (редакція від 09.08.2019). – [Електронний ресурс]. – режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text> (дата звернення: 27.06.2021)
30. Зюзюкіна Н.В. Реалізація інтерактивного підходу за допомогою групових форм роботи. //Початкове навчання та виховання. –2011.-№29.-С.2-7.
31. Зязюн І. А. Педагогіка добра ідеали і реалії : наук.- метод. посіб. / І. А. Зязюн. – Київ : МАУП, 2000. – 309 с
32. Іванішина С. Форми та методи інтерактивного навчання / С. Іванішина // Початкова школа. – 2006. – №3.
33. Іванова-Комарщук О. Корисність інтерактивних методів навчання.//Відкритий урок. Розробки. Технології.//Досвід.-2009.-№2.-С.16-17.

34. Інтерактивні методи навчання // Енциклопедія освіти / АПН України ; гол. ред. В. Г. Кремінь. – К. : Юрінком Інтер, 2009. – С. 357 – 358.
35. Інтерактивні методи навчання : навч. посібник / (П. Шевчук, П.Фенрих). – Щецін : WSAP, 2005. – С. 7 – 23.
36. Інтерактивні технології навчання у початкових класах / авт.-упор. І. Дівакова. Тернопіль: Мандрівець, 2008. – 213 с.
37. Калашник А. Педагогічно-методичні підходи та дидактичний матеріал до уроків християнської етики. [Навчально-методичний посібник] – Тернопіль, 2007. – 271 с.
38. Каліберда Г. А., Лобач О.О. «Християнська етика в українській культурі» [науково-методичний посібник] – Полтава, 2011. – 323 с.
39. Комар О. Інтерактивні методи як інноваційна діяльність сучасного вчителя початкової школи. //Початкова школа. –2010.-№7.-С.47- 49.
40. Комар О. Інтерактивні технології – технології співпраці / О. Комар // Початкова школа. – 2005. – № 2.
41. Коменева І.Л. Активізація розумової діяльності учнів засобами стратегії розвитку критичного мислення. //Початкове навчання та виховання. – 2009.-№13.-С.4-8.
42. Коновальчук І. І. Принципи системного підходу в дослідженні інноваційних освітніх процесів у загальноосвітніх навчальних закладах / Підготовка педагогів до впровадження Державних стандартів дошкільної та початкової освіти: збірник науково-методичних праць / за заг. ред. В. Є. Литнєва, Н. Є. Колесник, Т. В. Наумчук. Житомир: Вид-во ЖДУ імені Івана Франка, 2013. С. 413-419.
43. Концепція розвитку дистанційної освіти в Україні [Електронний ресурс]. Режим доступу : <http://www.osvita.org.ua/distance/pravo/00.html> (дата звернення: 12.07.2021)
44. Кочан І.М. Словник-довідник з методики викладання української мови. Львів : Видавничий центр ЛНУ ім. Івана Франка, 2005. – 306 с.

45. Крамаренко С.Г. Інтерактивні техніки навчання, як засіб розвитку творчого потенціалу учнів // Відкритий урок. – 2002. – № 5-6. – С.7-10.
46. Кухаренко В. М., Рибалко О. В., Сиротенко Н. Г. Дистанційне навчання: умови застосування. Дистанційний курс: Навч. Посібник 3-е вид./ За ред. Кухаренка В. М. – Харків: НТУ"ХП", „Тарсінг”, - 2012.
47. Лахно А.І., Варенко В.М. Християнська етика (в поняттях і категоріях): Навч. посібник. – К., 2002. – 216с.
48. Лобода О.М. Застосування інноваційних технологій в освіті України. Сучасна молодь в світі інформаційних технологій: матеріали I Всеукр. наук.- практ.конф., м.Херсон, 15 трав. 2020р. ХДАУ, 2020. С.71-73.
49. Лобода О.М., Кириченко Н.В. Базові комунікаційні технології: навч. посіб. Херсон: Стар, 2018. 235 с.
50. Лотоцька А., Пасічник О. Організація дистанційного навчання в школі. Методичні рекомендації : [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/metodichni%20recomendazii/2020/metodichni%20recomendazii-dustanciynna%20osvita-2020.pdf> (дата звернення: 20.07.2021)
51. Любар О. О. Історія української школи і педагогіки : навч. посіб. / О. О. Любар, М. Г. Стельмахович , Д. Т. Федоренко. – Київ : Знання, 2003. – 449 с.
52. Максименко С. Д., Соловієнко В. О. Загальна психологія: навч. посіб. Київ : МАУП, 2015. 256 с.
53. Максимюк С. П. Педагогіка: Навчальний посібник. – К.: Кондор, 2005. – 667 с.
54. Міжкультурна освіта. Джерело: Міжкультурна освіта в школі / В.В. Величко, А.В. Дергай, Д.В. Карпівіч, О.М. Савчик. - Мн.: Тесей, 2001. - 168 с.
55. Мовчун А. Міжпредметні зв'язки курсу "Християнська етика в українській культурі" /А. Мовчун //Відкритий урок: розробки, технології, досвід. – 2008. – N 9. – С. 51– 56.

56. Могила Н. Методична система „ЧПКМ” - шлях до розвитку творчого мислення особистості.// Уроки мислення. - 2003. №2.

57. МОН роз'яснює як організувати навчання в умовах карантину : [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://nus.org.ua/questions/mon-roz-yasnyuye-yak-organizovuvaty-navchannya-v-umovah-karantynu/> (дата звернення: 13.08.2021)

58. Муковіз О. П. Викладання «Інформаційних технологій навчання» у системі дистанційної освіти MOODLE / О. П. Муковіз // Комп'ютер у школі та сім'ї. – 2011. – № 3. – С. 19-22.

59. Муковіз О. П. Основи дистанційного навчання у початковій освіті : [навчально-методичний посібник] / О. П. Муковіз. – Умань : Візаві, 2018. – 128 с.

60. Муковіз, О. П. Основи організації дистанційного навчання у системі неперервної освіти : [методичні рекомендації] / О. П. Муковіз. – Умань : ФОП Жовтий О. О., 2016. – 66 с.

61. Муляр Н., Костюк М. Методичні особливості проведення нестандартного уроку в курсі «Методика навчання освітньої галузі «Суспільствознавство» / Н. Муляр, М. Костюк // Молодь і ринок. – 2014. – № 7. – С. 62 – 66.

62. Нова українська школа. Концептуальні засади реформування середньої школи. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.kmu.gov.ua/storage/app/media/reforms/ukrainska-shkola-compressed.pdf> (дата звернення: 18.08.2021).

63. Нова українська школа: poradnik dla vchytelja / під заг. ред. Бібік Н.М. Київ : ТОВ «Видавничий дім «Плеяди», 2017. 206 с.

64. Огірко О. В. Християнська етика – могутній засіб педагогіки // Слово вчителя. – 2008. – № 4. – С. 26–28.

65. Організація дистанційного навчання в школах. Пояснюємо основне з рекомендацій МОН : [Електронний ресурс]. Режим доступу:

<https://nus.org.ua/questions/organizatsiya-dystantsijky-v-shkolah-poyasnyuyemo-osnovne-z-rekomendatsij-mon/>

66. Палійчук О.М. Методика викладання християнської етики у початковій школі: навч.-метод. посібник / О.М.Палійчук. – Чернівецький нац. ун-т, 2011. – 240с.

67. Підготовка майбутнього вчителя до впровадження педагогічних технологій : Навч.посіб. / О.М.Пехота та ін.; За ред. І.А.Зязюна, О.М.Пехоти. – К. : Вид-во А.С.К., 2003. – 240 с.

68. Покатіло С.І. Нестандартні уроки в початкових класах. Активні та інтерактивні форми організації роботи учнів. //Початкове навчання та виховання. – 2012.-№16-18.-С.35-38.

69. Пометун О. І. Енциклопедія інтерактивного навчання / О. І. Пометун. – К., 2007. – 144 с.

70. Пометун О. І. Інтерактивні методики та система навчання. К. : Шкільний світ, 2007. – 112 с.

71. Пометун О. Як оцінити діяльність учнів на інтерактивному уроці // Доба. 2002. – №2. – С.2-6.

72. Пометун, О. І. Активні й інтерактивні методи навчання : до питання про диференціацію понять // Шлях освіти. – 2004. – № 3. – С. 10 – 15.

73. Пометун, О. І. Інтерактивні методи навчання / О. Пометун. – // Енциклопедія освіти / АПН України ; гол. ред. В. Г. Кремень. – К. : Юрінком Інтер, 2008. – С. 357.

74. Пометун, О. І. Сучасний урок : інтерактивні технології навчання / О. І. Пометун, Л. В. Пироженко. – К. : А.С.К., 2004 – 192 с.

75. Практики та підходи до дистанційного навчання – рекомендації для вчителів. – [Електронний ресурс]. – режим доступу:

<https://nus.org.ua/articles/praktyky-ta-pidhody-do-dystantsijnogo-navchannya-rekomendatsiyi-dlya-vchyteliv/> (дата звернення: 18.07.2021)

76. Розроблення освітніх програм. Методичні рекомендації / Авт.: В. М. Захарченко, В. І. Луговий, Ю. М. Рашкевич, Ж. В. Таланова / За ред. В. Г. Кременя. К. : ДП «НВЦ «Пріоритети», 2014. 120 с.
77. Савченко О.Я. Урок у початкових класах. – Х. : Освіта. 1993. – 225с.
78. Сайт Українського центру дистанційного навчання. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.distancelearning.com.ua (дата звернення: 11.07.2021)
79. Січкарук О. Інтерактивні методи навчання у вищій школі. К., 2006. – 86 с.
80. Смолкин А.М. Методы активного обучения. М. : Высшая школа, 1991. – 176 с.
81. Смутьсон М. Л. Дистанційне навчання: психологічні засади : [монографія] / [М. Л. Смутьсон, Ю. І. Машбиць, М. І. Жалдак М. І. та ін.].– Кіровоград : ІмексЛТД, 2012. – 240 с.
82. Степаненков М. Педагогіка: навч. посіб. Київ : А-ба-ба-га-ла-ма-га, 2015. 448 с. 76. Стіл Д., Мередіт К., Темпл Ч. Розвиток критичного мислення в навчанні різних предметів: навч.посіб. Київ : Інтеллект, 2015. 76 с.
83. Формування духовно-моральних цінностей засобами курсу «Біблійна історія та християнська етика». Навчально-методичний посібник за редакцією І.Г.Ковровського. – Біла Церква, 2010. –110 с.
84. Хвилинка святості: Збірка легенд, притч, переказів на основі творів Високопреосвященнішого Митрополита Полтавського і Кременчуцького Феодосія (Дикуна-Ваколюка Митрофана Никоновича) для позакласного читання учнів молодших класів / Підготувала Л.А. Лисяк. – Полтава: АСМІ, 2006. – 64 с.
85. Християнська етика на Волині. Основи християнської етики. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://sites.google.com/site/hristianskaetikanavolini/assignments> (дата звернення: 01.07.2021)

86. Шабанов А. Формы, методы и средства в дистанционном обучении / А. Шабанов // Инновации в образовании. - 2005. – С. 113-115.
87. Шкільні технології навчання і виховання. Навчально-методичний посібник під ред. Пенкрат Л.В. - Мн., БДПУ, 2009.
88. Ющенко І.В. Впровадження інтерактивних технологій навчання на уроках в початкових класах //Початкове навчання та виховання. –2010.-№2.- С.2-7.
89. Ярошенко О. Г. Групова навчальна діяльність школярів: теорія і методика. – К.: Партнер, 1997. – 193с.
90. Anderson, T., Rourke, L., Garrison, D. R., Archer, W. Assessing Teaching presence in a Computer Conference Environment // Journal of asynchronous learning networks. – 2001. – 5(2), PP. 1–17.
91. Bloom B.S. Taxonomy of educational objectives: The classification of educational goals: Handbook I,cognitive domain. New York: Longman, 1994. 112 p.
92. Holmberg B. The Evolution, Principles and Practices of Distance Education/ B. Holmberg. – Oldenburg: Bibliotheks und Informationssystem der Universitat Oldenburg, 2005. – 171 p.
93. Richard P. W. Critical Thinking: What Every Person Needs to Survive in a Rapidly Changing World. Rohnert Park, CA : Center for Critical Thinking and Moral Critique, Sonoma State Univ., 1990. P. 45-56.

ДОДАТКИ

Додаток А

Підбірка сервісів для дистанційного навчання

ВІЗУАЛІЗАЦІЯ НАВЧАЛЬНОГО МАТЕРІАЛУ

Онлайн-демонстрації та симуляції

Назва + покликання	Опис	Примітка
Mozabook	Україномовні 3D-симуляції та інтерактивні відео, цифрові підручники і вбудовані додатки, призначені для розвитку навичок проведення дослідів та ілюстрування.	
PhET	Бібліотека інтерактивних симуляцій (<i>хімія, біологія, фізика, математика, географія</i>).	Для перегляду симуляції достатньо дати покликання.
Віртуальні лабораторії	Освітні інтерактивні роботи дозволять учням проводити віртуальні експерименти з фізики, хімії, біології, екології та інших предметів, як у тривимірному просторі, так і у двовимірному.	Сервіс російськомовний, використовувати на заняттях тільки з перекладом на державну мову.
Sketchfab	Збірка 3D-моделей, які можна переглядати на самому сайті, а також отримати код для вбудування на свій сайт.	Створено за принципом YouTube.
PlantSnap	Мобільний застосунок, призначений для ідентифікації рослин, квітів, дерев, кактусів та грибів.	Сервіс англomовний.

Ментальні карти та карти знань

Назва + покликання	Опис	Примітка
--------------------	------	----------

CartoDB	Інструмент для створення динамічних карт. З його допомогою можна нанести на карту будь-які дані, представивши у будь-якому стилі.	
Mindomo	Створення асоціативних карт. Тут можна переглянути приклади.	Сервіс російськомовний.
Mindmeister	Онлайн-інструмент, який дозволяє візуально оформлювати ментальні карти та ділитися ними.	Сервіс англomовний.

Стрічки часу

Назва + покликання	Опис	Примітка
Timeline	Сервіс, призначений для створення й публікації стрічок часу.	Сервіс англomовний. Створена стрічка зберігається на вашому Google-диску.

Електронні інтерактивні дошки

Назва + покликання	Опис	Примітка
Nearpod	Сервіс додавання інтерактивних елементів до слайдів презентації: опитування, 3D-анімації та симулятори.	Сервіс англomовний.
Pear Deck	Сервіс для створення динамічних презентацій та проведення інтерактивних занять. За допомогою інструмента «Quick Question» можна ставити запитання аудиторії в реальному часі.	Сервіс англomовний. Відеоінструкція
Wizer.me	Дозволяє створювати т.зв. робочі аркуші, на яких можна розміщувати навчальний контент, зокрема й інтерактивного характеру.	Сервіс англomовний.

Lino	Зручний сервіс для створення заміток, плакатів, записок, електронних дошок. Використовується на смартфонах і планшетах без проблем.	Сервіс англomовний.
Scrumblr	Екран виглядає, як сучасна дошка, що розділена маркером на стовпці за тематикою. За бажання можна розміщувати стікери зі своїм вмістом і певний стовпець.	Сервіс допоможе зібрати враження від завдання, уроку, курсу і т.і. на етапі рефлексії.
Twiddla	Ресурс для створення різноманітних електронних дошок і не тільки. Тут можна додати фото, відео, оформити на свій смак за кольорами тощо.	В безплатній версії є обмеження на кількість учасників.
Thinglink	Ресурс для створення інтерактивних плакатів.	
Genially	Ресурс для створення інтерактивних підбірок різноманітних матеріалів, що можуть містити презентації, документи, покликання тощо.	Сервіс англomовний.
Popplet	Ресурс для створення інтерактивних плакатів.	
Classroom Screen	Сервіс для візуалізації перебігу роботи на занятті.	

Ресурси зі створення презентацій

Назва + покликання	Опис	Примітка
Canva	Є чимало готових шаблонів.	

Prezi	Можна створювати відеопрезентації.	Сервіс англomовний
Beautiful.ai	Сервіс для створення презентацій, що самостійно адаптує контент на слайдах під обраний формат, допомагає додати анімацію графіків і переходів, а також рекомендує відповідні шаблони.	Сервіс англomовний.
Slidesmania Slidescarnival	Безкоштовні шаблони презентацій на різну тематику.	

Сервіси для створення підбірок матеріалів

Назва	Опис	Примітка
Padlet	Віртуальна цифрова стіна, на якій можна розміщувати документи, покликання, відеоролики, зображення тощо. Можлива спільна робота на стіні кількох учасників. Стіну Padlet можна використовувати для розміщення матеріалів, які здобувачі освіти повинні опрацювати дистанційно.	Безплатна версія дозволяє створити 5 стін.
Wakelet	Сервіс для створення підбірок файлів, зображень, гіперпосилань, відеофільмів. Підбіркою можна поділитися через покликання, а також вбудувати в сайт чи блог.	Сервіс англomовний.
Miro	Онлайн-дошка «Miro» — сервіс, який дозволяє взаємодіяти зі здобувачами освіти. Є функції: додавання зображень, відео, документів на дошку; можливості зробити замітку, намалювати фігуру, підкреслити потрібний матеріал, виділити суть; зберегти матеріал.	Безкоштовний для 3 дошок.

Створення коміксів

Назва	Опис	Примітка
-------	------	----------

Storyboard	Онлайн-сервіс для створення коміксів. Великий набір фонових зображень та персонажів. Готову роботу можна завантажити на комп'ютер або роздрукувати.	В безплатній версії можна створити тільки 6 кадрів коміксу (але необмежену кількість разів).
----------------------------	---	--

ТЕСТУВАННЯ ТА ПЕРЕВІРКА ЗНАНЬ

Назва + покликання	Опис	Примітка
Classtime	Платформа для створення інтерактивних навчальних вправ, яка дозволяє вести аналітику навчального процесу і реалізовувати стратегії індивідуального підходу.	Відеоуроки з роботи в сервісі. Презентація про можливості платформи.
Online test pad	Безкоштовний багатофункціональний конструктор кросвордів, логічних ігор, навчальних та психологічних тестів, опитувань.	Містить рекламу на готових тестах, тому потрібно вмикати блокувальник реклами в браузері.
Triventy.com	Безкоштовний конструктор ігор та вікторин. Педагог може створити тест або вікторину на своєму комп'ютері, а здобувачі освіти можуть відповідати на запитання зі своїх мобільних пристроїв або ноутбуків.	Презентація з поясненням організації роботи в сервісі.
Kahoot.com	Безкоштовний конструктор ігор та вікторин.	
Quizlet.com	Безкоштовний сервіс, який дозволяє легко запам'ятовувати будь-яку інформацію, котру можна представити у вигляді навчальних карток.	
Онлайн-тести «На Урок»	Інтерактивні завдання для контролю знань і залучення здобувачів освіти до активної роботи в аудиторії та вдома. Можна використати готові або створити власні.	

ВІКТОРИНИ, КРОСВОРДИ, РЕБУСИ

Назва + покликання	Опис	Примітка
LearningApps	Призначений для розробки, зберігання інтерактивних завдань з різних предметних дисциплін, за допомогою яких здобувачі освіти можуть перевірити і закріпити свої знання в ігровій формі	Інструкція зі створення завдань у LearningApps.
Rebus1.com	Задайте будь-яке слово або фразу — і програма миттєво згенерує за вашим запитом ребус!	Можна створювати ребуси також англійською та російською мовами.
Генератор кросвордів українською	У спеціально відведеному полі потрібно ввести слова, з яких утвориться кросворд, і натиснути на відповідну кнопку для автоматичної генерації. Готовий кросворд можна завантажити.	
Flippity	Колекція цифрових інструментів, які допоможуть створити інтерактивні вправи та завдання в ігровій формі.	Для роботи потрібно мати обліковий запис Google, щоб зберігати створене.
Рішення, складання анаграм	Онлайн-сервіс допоможе скласти або розгадати анаграму.	Інтерфейс сервісу російськомовний.

ДИСТАНЦІЙНЕ НАВЧАННЯ

Назва	Опис	Примітка
Google Classroom	Безкоштовний сервіс для організації дистанційного навчання та перевірки знань. Дозволяє оприлюднити завдання через інтернет та оцінити роботу здобувача освіти.	Для користування сервісом потрібно мати обліковий запис у Google . Відеокурс із використання Google Classroom.
Moodle	Безкоштовна відкрита система управління дистанційним навчанням.	

ClassDojo	Простий інструмент для оцінювання роботи групи здобувачів освіти в режимі реального часу. Тут створена комфортна система заохочення з різними ролями та рівнями доступу.	
---------------------------	--	--

Інструменти для відеоконференцій

Назва	Опис	Примітка
Skype Meet Now	Проведення відеонарад і конференцій без реєстрацій і завантажень.	Кількість учасників конференції – не більше 50 осіб.
Zoom	Сервіси для проведення відеоконференцій та онлайн-зустрічей.	
Hangouts meet		
Microsoft teams		

Відеолекції + можливість накладати на відео тести або інші завдання

Назва	Опис	Примітка
TED	TED (Technology, Entertainment, Design) — некомерційний проєкт, який кожного року в Единбурзі та Лонг-Біч збирає зі всього світу науковців, бізнесменів, політиків, активістів. Мета — поширення серед суспільства унікальних та цікавих ідей.	На сайті можна знайти більш як 2 тисячі відео, до більшої частини з яких є субтитри українською мовою, а деякі — озвучені нею.
TEDEd	Сервіс дозволяє зареєстрованим користувачам створювати відеоуроки з використанням відеолекцій з TED.	
Edpuzzle		Сервіс англomовний.

FlipGrid	Сервіс організації відеобговорень.	Сервіс англомовний.
--------------------------	------------------------------------	---------------------

Додаток Б

Завдання для діагностики та визначення актуального рівня знань з курсу
«Основи християнської етики»

Завдання 1. Тест.

1. На які дві частини поділяється Біблія?
 - а) народження і життя Ісуса;
 - б) Старий і Новий Завіт;
 - в) старі та нові книги.
2. З якого дерева Господь заборонив Адамові та Єві їсти плоди?
 - а) Дерева життя;
 - б) Дерева пізнання добра і зла;
 - в) Дерева мудрості.
3. Чому Господь обрав Ноя та його сім'ю для побудови ковчега та спасіння від потопу?
 - а) бо лише Ной умів будувати;
 - б) бо лише Ной виявився праведником;
 - в) лише в Ноя було достатньо грошей для побудови.
4. Яка подія є межею між основними частинами Біблії?
 - а) народження Ісуса;
 - б) вигнання перших людей з раю;
 - в) воскресіння Ісуса Христа.
5. Голос Бога в кожному з нас – це:
 - а) наші думки;
 - б) наші сумніви;
 - в) сумління або совість.
6. Що спорудив Ной після закінчення потопу?
 - а) маленький човен;
 - б) невелике судно для літнього відпочинку;
 - в) великий корабель, закритий з боків та з гори.

Завдання 2. Робота з притчею.

Запитання до змісту притчі:

1. Скільки ґрунтів розглядається в притчі?
2. Що сталося із зернятками, які впали біля дороги?
3. Що сталося із зернятками, які впали на кам'янистий ґрунт?
4. Чи дало плід зерно, яке впало між терен?
5. Як називається земля, яка вродила плід в тридцять, шістдесят і сто раз?

Запитання до тлумачення притчі:

1. Хто є сіячем в притчі?
2. Що символізує зерно в притчі?
3. Що слід розуміти під землею (грунтом) в притчі?

Запитання для висновків та рефлексії:

- Коли ми є першим грунтом?
- Коли ми є другим грунтом?
- Коли ми є третім грунтом?
- Четвертий ґрунт?

Завдання 3. Встановіть відповідність:

• Різдво Христове	• Образа Господа
• Ікона	• Послідовник Христа
• Колядки	• Моральна чеснота
• Гріх	• Книга книг
• «Не кради!»	• Мати Ісуса
• Совість	• Тіло і кров Спасителя у вигляді хліба і вина
• Діва Марія	• Одне з діл милосердя
• Апостол	• Різдвяні обрядові пісні
• Біблія	• Одна із заповідей Божих
• Євхаристія	• Син Божий, Спаситель
• Ісус Христос	• Зображення святих
• Молитва	• Святкуємо 7 січня
• «Спраглого напоїти»	• Розмова з Господом

Річний тематичний план

4 клас

Навчаємося мудрості

Розділ І. Уроки доброти

№ п/п	Зміст навчального матеріалу	Державні вимоги до рівня загальноосвітньої підготовки учнів
1	Тема 1. Вступ.	
2	Тема 2. Живемо у доброті і правді. Доброта людини починається з добрих думок і намірів. Краще гірка правда, ніж солодка омана.	Учень / учениця: - усвідомлює, що таке правда; - відрізняє правду від обману; - характеризує правдиву людину; - наводить приклади доброти.
3	Тема 3. Вчимося прощати. Вміння прощати – важлива риса людини. Прощення загоює моральні рани. Прощення вчить нас Ісус Христос ("Отче наш...").	Учень / учениця: - розуміє, яке значення має примирення через прощення; - розповідає історію про милосердного батька; - пояснює слова "прости нам..., як і ми прощаємо...".
4	Тема 4. Виявляємо милосердя. Милосердя – миле серце. Світ потребує нашого милосердя. Ісус Христос навчає бути милосердними до ворогів. Милосердний самарянин.	Учень / учениця: - наводить приклади милосердя до оточуючого світу; - міркує про байдужість у стосунках між людьми; - пригадує приклади милосердя з життя; - розповідає про милосердного самарянина.
5	Тема 5. Ділимося радістю з ближніми. Бог запрошує людину до радісного життя. Радість – невід’ємна риса християнина. Євангеліє – це добра новина. Радість зближує людей.	Учень / учениця: - називає причини радості у своїй сім’ї; - пригадує, що приносить радість Богові; - пояснює, чому Євангеліє називають доброю новиною; - використовує слова, дії для заохочення своїх друзів; - пояснює, як радість зближує людей.
6	Тема 6. Творимо добро. Добро матеріальне й моральне. Наслідувати Ісуса Христа у творенні добра. Творимо ближнім	Учень / учениця: - відрізняє блага матеріальні від моральних і духовних; - пояснює, чому моральне добро має

	добро, не чекаючи нагороди.	велике значення для людини; - наводить приклади безкорисливого творення добра.
7	Тема 7. Вчимося щедрості. "Краще давати, аніж брати...". Щоби бути щедрим, не потрібно мати великих статків. Бог дарує нам світ, щоб ми були щасливі. Вчимося щедро давати і широко, з подякою, приймати. Практична робота: Приготувати подарунок своїм батькам, друзям тощо.	Учень / учениця: - усвідомлює Божу щедрість; - порівнює щедрість і скупість; - пригадує народні прислів'я про щедрість; - розповідає біблійну історію про вдовину лепту.
8	Тема 8. Співчуваємо ближньому. Здатність співчувати має лише людина. Співчуття полегшує тягар біди. Співчувати ближньому означає любити його, як самого себе.	Учень / учениця: - усвідомлює солідарність між людьми; - пояснює, чому розділене горе стає легшим; - називає заповідь любові; - обґрунтовує небезпеку байдужості; - наводить приклади, коли байдужість призвела до неприємних наслідків.
9	Тема 9. Урок узагальнення.	
Розділ II. Уроки справедливості		
10	Тема 10. Навчаємося бути справедливими. Справедливість і чесність у житті. Християнська справедливість завжди поєднується з любов'ю. Творити справедливу спільноту потрібно розпочинати від себе.	Учень / учениця: - усвідомлює, що означає бути справедливим; - пояснює, чому любов важливіша за справедливість; - дотримується справедливих стосунків із ровесниками; - моделює запропоновану вчителем життєву ситуацію з позиції справедливості.
11	Тема 11. Навчаємося бути чесними. Радість від чесної праці. Вчимося чесно працювати з дитинства. Злодійство та обман – вороги нашої честі. Чесність – це основа справжньої дружби.	Учень / учениця: - усвідомлює, що Бог благословляє чесну працю; - розуміє, що навчання повинно бути чесним і сумлінним; - обґрунтовує важливість чесності у справжній дружбі; - наводить приклади чесної поведінки у житті.
12	Тема 12. Навчаємося бути	Учень / учениця:

	<p>надійними та пунктуальними. Надійність як дотримання обіцянки. Виконати обіцянку може лише вільна людина. Бути пунктуальним – значить керувати своїм часом.</p>	<ul style="list-style-type: none"> - розуміє, що означає дотримання обіцянки; - доводить прикладами важливість пунктуальності (транспорт, початок уроків, ділові стосунки тощо); - моделює ситуацію, в якій важливо бути пунктуальним і надійним.
13	<p>Тема 13. Навчаємося бути правдомовними. Правдомовність – невід’ємна складова життя людини. Правдомовність, відвага та милосердя – взаємопов’язані якості. Краса мови відображає красу людської душі. Неправда спотворює гармонію людських взаємин.</p>	<p>Учень / учениця:</p> <ul style="list-style-type: none"> - усвідомлює важливість мови як засобу спілкування; - відрізняє правду від неправди; - розуміє, що обман – це навмисне й свідоме спотворення правди; - пояснює, що таке правдомовність; - моделює ситуацію, в якій потрібно виявити правдомовність.
14	<p>Тема 14. Урок узагальнення.</p>	
<p>Розділ III. Навчаємося виправляти життєві помилки</p>		
15	<p>Тема 15. Вчимося виправляти помилки. Необхідність визнання власних помилок. Виправлення помилок – шлях до мудрості. Послух Богові, батькам, учителям – надійний спосіб уникнути помилок.</p>	<p>Учень / учениця:</p> <ul style="list-style-type: none"> - усвідомлює, що помилятися властиво кожній людині; - розуміє, що виправлення помилок робить людину досвідченішою; - обґрунтовує думку про уникнення помилок через послух Богові, батькам, учителям.
16	<p>Тема 16. Радіємо успіхам ближніх. Радіти успіхам ближніх – це вияв любові до них. Заздрість як прихована недуга людини. Ісус Христос – джерело радості.</p>	<p>Учень / учениця:</p> <ul style="list-style-type: none"> - усвідомлює, що означає радість для християн; - пояснює, чому радість є виявом любові до ближніх; - усвідомлює небезпеку заздрості у взаєминах.
17	<p>Тема 17-18. Вчимося бути стриманими і скромними. Поміркованість у вчинках, розмові, розвагах тощо. Шляхетність стриманої людини. Стриманість – моральна чеснота християнина. Скромність – окраса молодої людини. "Бог гордим противиться, а покірним дає Свою</p>	<p>Учень / учениця:</p> <ul style="list-style-type: none"> - усвідомлює головні моральні чесноти: мужність, мудрість, поміркованість, справедливість; - характеризує стриману людину; - пояснює, чому скромність прикрашає людину; - знайомиться з біблійною позицією щодо скромності та стриманості.

	благодать".	
18	<p>Тема 19. Вчимося бути миролюбними.</p> <p>Мир і злагода приносять щастя в життя. "Блаженні миротворці..." Любов до ворогів. Ісус Христос наказує Петрові сховати меч.</p>	<p>Учень / учениця:</p> <ul style="list-style-type: none"> - розуміє значення злагоди між людьми; - наводить приклади способів владнати конфліктні ситуації; - пояснює, чому тривалого миру не можна досягнути насильством.
19	<p>Тема 20. Вчимося жаліти ближніх.</p> <p>Співчуття до слабших. Ворога треба жаліти, а не ненавидіти. Вимогливість до себе і поблажливість до ближніх. "У своєму оці не бачите колоди, а в чужому бачите скалку..."</p>	<p>Учень / учениця:</p> <ul style="list-style-type: none"> - пригадує, що таке солідарність між людьми; - пояснює, як допомога слабшим робить нас добрішими; - вміє розрізнити вимогливість до себе й поблажливість до ближніх.
20	<p>Тема 21. Вчимося бути правдивими.</p> <p>Кожний наш вчинок треба робити щиро. Той, хто навмисне спотворює правду, є противником Божим. Неправдиве звинувачення Ісуса Христа в суді.</p>	<p>Учень / учениця:</p> <ul style="list-style-type: none"> - пригадує, що значить бути правдомовним; - розуміє, як брехня шкодить взаєминам між людьми; - наводить приклади обману; - пояснює, чому правда завжди перемагає.
21	<p>Тема 22. Вчимося бути терплячими й лагідними.</p> <p>Терплячість допомагає нам у досягненні мети. Терпляча праця винагороджується результатами. Лагідність до ближніх. Лагідність і терплячість дають людині радість і спокій.</p>	<p>Учень / учениця:</p> <ul style="list-style-type: none"> - усвідомлює важливість терплячості в досягненні мети; - пояснює важливість терплячості в навчанні; - доводить прикладами, що лагідність приносить радість у наше життя.
22	<p>Тема 23. Дбаємо про чесне ім'я.</p> <p>Честь і гідність людини як Божого образу. Зберігати чесне ім'я – справа цілого життя. Збереження та примноження честі родини, школи, держави, Церкви через особисті вчинки.</p>	<p>Учень / учениця:</p> <ul style="list-style-type: none"> - розуміє, що означають слова "честь", "гідність"; - пояснює, чому гідність людини походить від Бога; - міркує, чому людині треба дбати про чесне ім'я; - дбає про збереження та примноження честі родини, школи, держави, Церкви особистими вчинками.
23	Тема 24. Урок узагальнення.	
Розділ IV. Уроки працелюбності		

24	Тема 25. Працюємо сумлінно. Значення праці в житті людини. Бог постійно працює. Покликання людини – бути співтворцем Божим.	Учень / учениця: - усвідомлює, що здатність до праці дав Бог; - наводить приклади, коли людина є співтворцем Божим; - розповідає про значення праці в житті Ісуса Христа; - уміє розрізнити працю фізичну, розумову, духовну.
25	Тема 26. Ділимося плодами своєї праці. Плоди праці для радості, а не для наживи. Допомога бідним та немічним. "Пускайте свій хліб по водах – і він до вас повернеться".	Учень / учениця: - розповідає про способи допомоги бідним; - наводить приклади безкорисливої допомоги; - висловлює судження про необхідність ділитися плодами своєї праці.
26	Тема 27. Вчимося розкривати свої таланти. Кожна людина наділена талантами. Розвиток талантів – це завдання для кожної людини. Творимо натхненно, як для Бога.	Учень / учениця: - аргументує розвиток талантів; - розуміє, що кожна людина наділена талантами від Бога; - готує творчу роботу з улюбленої справи.
27	Тема 28. Урок узагальнення.	
Розділ V. Уроки Божої мудрості		
28	Тема 29. Вчимося мудрості. Мудрість дитини зростає від послуху батькам та вчителям. Ісус був слухняним Небесному Отцеві та земним батькам.	Учень / учениця: - пояснює зв'язок послуху батькам і вчителям із набуттям мудрості; - розуміє, що слухати означає виконувати; - розповідає про послух Ісуса Богові та земним батькам.
29	Тема 30. Вчимося бути обачними. Кожна людина має бути поміркованою у вчинках. Обачність і обережність як прояви мудрості. Проявляємо обачність у житті.	Учень / учениця: - усвідомлює необхідність поміркованості у вчинках; - наводить приклади обачної поведінки.
30	Тема 31. Вчимося ввічливості. Пошана та ввічливість – ознаки християнина. Словом можна поранити і зцілити. Мова – Божий дар, яким слід правильно користуватися.	Учень / учениця: - усвідомлює, як шанобливо і ввічливо ставитися до старших, молодших, ровесників; - наводить приклади словесного впливу на людину;

		- усвідомлює, що мова – це Божий дар.
31	Тема 32. Прагнемо бути мудрими. "Початок мудрості – страх Божий".	Учень / учениця: - розуміє, що таке "страх Божий"; - пояснює відмінність між поняттями "розумний" і "мудрий"; - наводить приклади мудрої поведінки.
32	Тема 33. Будемо наполегливими у пізнанні істини. Повнота істини про світ, людину, Бога відкривається у вченні Ісуса Христа. Пізнання істини робить людину щасливою та вільною. Істина є світлом життя.	Учень / учениця: - розуміє, що прагнення пізнавати істину є Божим завданням людині; - намагається довести, що істина освітлює життя, а обман вводить людину у темряву; - пояснює, що означають слова "Ісус Христос є Істина".
33	Тема 34. Вчимося приймати корисні поради. Будь-яка порада повинна провадити до добра. "Щаслива та людина, що не йде на раду нечестивих...".	Учень / учениця: - пояснює, що можна давати лише добрі поради; - підтверджує прикладами, що батьки та вчителі є порадиниками в житті; - пояснює, як приймати поради Божі.
34	Тема 35. Урок узагальнення. Вкладай Божу мудрість у свої слова і вчинки.	

Інтерактивні методи та сервіси для їх реалізації

№	Тема уроку	Інтерактивний метод	Програма
1.	Тема 1. Вступ.	«Асоціативний куш»	Kahoot
2.	Тема 2. Живемо у доброті і правді.	«Відкритий кінець»	Kahoot
3.	Тема 3. Вчимося прощати.	«Правда чи неправда»	Kahoot
4.	Тема 4. Виявляємо милосердя	«Мікрофон»	Kahoot
5.	Тема 5. Ділимося радістю з ближніми	«Хто я? / що я?»	Zoom meeting
6.	Тема 6. Творимо добро.	«Презентація»	Google Presentation
7.	Тема 7. Вчимося щедрості.	«Сенкан»	Padlet
8.	Тема 8. Співчуваємо ближньому.	«Мозковий штурм»	Kahoot